

NAŠI ZAPISKI

Socijalistična revija.

XII. letnik

št. 2.

1920.

Vsebina:

Uvodnik.

Helena Bauerjeva: K zunanji politiki boljše vizma.

Dr. Joža Bohinjec: Nezgodno zavarovanje.

St. Spaček inž.: Pošiljajmo svoje strokovnjake v tujino!

Pregled:

Industrijska organizacija:

1. Sovjetski sistem v angleški industriji.

Komunalna politika:

1. Projekt »Velike Prage«.
2. Problem centralnega kolodvora in železniškega omrežja v okvirju bodoče Ljubljane.

Literatura:

1. Leonid Andrejev: Gaudeamus.
2. Seznamek mladinskih spisov in še kaj.

Razno:

1. Dr. K. Ozvald: Smernice novega življenja.
2. Anton Melik: Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev. I. del.

Kultura:

3. Francisco Ferrer.

Odgovorni urednik Milan Lemež. — Lastnina in založba „Slovenske socijalne matice“ v Ljubljani, r. z. z. o. z. — Tiska tiskarna Makso Htovatin.

Meseca februarja 1920.

Globoka razpoka gre danes skozi vrste svetovnega proletarijata. Dve naziranjii si stojita sovražno nasproti, se borita medsebojno za nadvlado. Revolucionarci izjavljajo, da se dajo doseči cilji socializma le po nasilnem prevratu vsega dosedanjega družabnega reda. Reformisti pa trde, da človeštvo od stopnje do stopnje prehaja v nov družabni red s pomočjo reform, parlamentarizma, skratka s pomočjo sredstev meščanskega demokratizma.

Predstavniki revolucionarnega naziranja so ruski boljševiki, reformističnega pa nemški revizionisti. Ruski boljševiki so izvedli socialno revolucijo in organizirajo socialistično gospodarstvo. Nemški revizionisti organizirajo Nemčijo na temelju meščanskega demokratizma, jo upravljajo s staro birokracijo in poleg tega jo strahujejo z bivšo cesarsko armado.

Pred vojno je bil razkol v naziranjih bolj teoretičnega značaja, ker nobena smer ni imela prilike, da bi se praktično uveljavljala. Edini praktični pomen je bil v tem, da je bil proletarijat v nekaterih državah že pred vojno razklan v več strank. Ti pojavi so bili predvsem v Rusiji, Franciji, Italiji in Bulgariji.

Revolucionarno naziranje zastopa načelo neizprosne razredne boja proti buržoaziji, s katero noče imeti nobenih drugih stikov razen bojnih. Ker vidi v meščanski razredni državi eno izmed najuspešnejših bojnih sredstev buržoazije, zmetuje vsako pozitivno delo, ki bi utrjevalo obstoj meščanske države, katere temelje hoče ravno izpodkopati, da se čimpreje zruši. Naprav meščanske države kakor volitev, parlamenta, občin itd. se poslužuje predvsem v propagandne svrhe, da uporabi javne tribune za kritiko, da spozna notranji ustroj meščanske državne organizacije in da prisili buržoazijo s svojo opozicijo k raznim koncesijam za izboljšanje gospodarskega in socialnega stanja proletarijata.

Ker hoče revolucionarna smer uničiti meščansko državno organizacijo, je izključeno vsako sodelovanje proletarijata v meščanskih vladah in to tudi takrat, če bi pri volitvah zmagal ali pa če bi bila tako ugodna konstelacija strank, da bi si proletarijat pridobil v vladi odločilno besedo. Vlada sestavljena na zakonitih temeljih meščanske države ni v stanju, da bi izvedla razlastitev posedujočega razreda in odpravila meščansko državo. Do tega dejanja se more povzpeti samo revolucionarna zmaga proletarijata, t. j. diktatura proletarijata, ki ima v sebi ono brezobzirno silo, da izvede zadnja revolucionarna dejanja. Poleg tega povdarja v smislu Marxa, da delavski razred ne more kratkomalo

prevzeti zgotovljenega državnega stroja in ga uporabljati v lastne smotre. Proletariat si mora ustvariti za prehodno dobo diktature svojo lastno državno organizacijo. Boljševiki so ustvarili sovjetsko republiko.

Reformistična smer pa se postavlja na obstoječo meščansko družbo, na obstoječi meščanski demokratizem s svojim parlamentarnim sistemom in reformnim zakonodajstvom. Taktika te smeri gre za sodelovanjem v vseh državnih institucijah, s pozitivnim delom hoče v meščanski državi doseči zakone, ki polagoma pretvore meščansko družbo v socialistično. Delavstvu je ustvariti dobre predpogoje za življenje, pridobiti mu je visoke mezde, preskrbeti cene življenske potrebščine, izdelati je sistem socialnih zakonov, omogočiti je delavstvu izobrazbo, tehnično je izpopolniti meščanski demokratični sistem. Socializacijo je izvesti po etapah t. j. če nas privede spoznanje do tega, da je katerakoli industrija zrela za socializacijo, jo je izvršiti sporazumno z dosedanjim lastnikom.

V praksi se pokažeta obe naziranji v tem, da se izgublja reformizem v vsakdanjem socialnem in gospodarskem manjšinskem delu zaboljšanje delavčevega življenja. V organizatoričnem oziru leži težišče dela v strokovnih in konzumnih organizacijah, v politiki pa v parlamentu in v javnih zastopih. Reformistična smer izgublja izpred oči končne cilje in se pretvarja v malomeščanski svet.

Kaj pomeni revolucionarna smer, o tem priča Rusija.

Med tema ekstremoma imamo potem polno prehodov, ki se dotikajo deloma revolucionizma, deloma reformizma.

Tudi pri nas v Jugoslaviji sta zastopani obe smeri. Predstavnik revolucionarne smeri je predvsem srbski proletarijat, oziroma danes »Socialistična delavska stranka Jugoslavije«. Med reformiste je šteti Koračevo skupino.

Slovenski proletarijat je danes še v enotni stranki. Ali tudi tukaj si stojita nasproti dve smeri, ki pa še nista tako izraziti vsled vladajočega oportunizma. Stranka je v stanju vrenja, jasniyo se pojmi, bore se naziranja med sabo.

Vprašanje ujedinjenja trka na vrata. Prisililo bo slovenski proletarijat, da se odloči na levo ali desno, v sredini ne bo možno vedno ostati.

l. m.

Helena Bauerjeva:

K zunanji politiki boljševizma.

Revolucija boljševikov je bila zmagovita vsled gesla: »Mir in zemlja«. Menjševiki in socialni revolucionarji so se hoteli na vsak način izogniti prelomu z entento z ozirom na to, ker je bilo rusko gospodarstvo strahovito izčrpano. Zato so zadrževali kmete, ki so tako vroče hlepeli po zemlji, na frontah. A taktika boljševikov je bila usmerjena na zmago v notranjosti brez ozira na vse zunanje politične zapletljaje. Dan po izbruhu revolucije, 26. oktobra 1917., je razglasil Ljening manifest, ki je pooblašal kmete, da si prisvoje zemljo go-

spodov in ki je napovedal konec vojnih dejanj. »Zemlja in mir«, geslo, prodirajoče iz Peterburga preko dežele v strelske jarke, kjer so pričakovali izstradani, razcapani, poraženi kmetiški vojaki rešitev od vojnega trpljenja in zime, je pritegnilo vsled sile velikanskega daru takoj mase. Dvomljivci so se dali še voditi proti Peterburgu; ko pa so se prepričali, da se uresničuje tako dolgo zaželeni čudež, tedaj so tudi ti prestopali k revoluciji in pripravljeni so bili da napadejo vsakogar, ki bi jim pridrževal še vnaprej mir in zemljo¹⁾.

Notranji sovražnik je bil premagan. Toda mir je ustvaril revolucionarni Rusiji nove, zagrizene zunanje sovražnike. Ker je bila fronta na vzhodu zrušena, je smatrala ententa to dejstvo za prelom pogodbe od strani Rusije. Ta prelom je pomenjal za entento največje vojaške nevarnosti, zadoščal je torej, da je zbudil pri njej srditost in sovraštvo. Nemški junkerji, spoznavajoči v Kerjenskem le dobroznane poteze Scheidemannove, pa so smatrali oktobersko revolucijo za zmago načela, ki jo je treba poteptati, čeprav so bili vsled sile trenutka primorani skleniti mir z njegovimi predstavniki. In ko je valovil na zapadu silni boj na življenje in smrt, je bila na vzhodu, napram ruskemu ljudstvu, ki se je priznavalo k miru, politika entente in centralnih vlasti glede potov in ciljev v popolnem soglasju. Nemška vlada je priznala suverenost kijevske Rade, da bi odtrgala Rusijo od zakladov žita v Ukrajini, ententa je ustvarila z gmotno podporo in s politično vabo iz čehoslovaskih vojnih ujetnikov, raztresenih vzdolž sibirskih železnice, armado z nalogo, da bi odrezala srednjo in severno Rusijo od sibirskih pokrajin, ki pridelujejo žito in od premogovnikov v Uralu; na ta način bi onemogočila industrijo, a delavstvo pognala v lakoto. Kmalu nato, ko je bil sklenjen mir v Brestu Litovskem, je pisal Frice, vrli poročevalec »Manchester Guardian«, iz Rusije: »Kot človek, ki je živel štiri leta v Rusiji in ki je videl trpljenje ruskega ljudstva ter njegove junaške napore za osvoboditev, izjavljam odločno, da sta anarhija in lakota, ki sedaj razsajata v Rusiji, namenoma ustvarjeni od imperijalističnih evropskih vlad. V tem oziru nastopajo zavezniške vlade in nemška vlada kakor kragulji enega gnezda«²⁾.

Od vsega začetka se je zavedala boljševiška vlada zunanje političnih nevarnosti taktike, ki naj bi ji prinesla v odločilnem trenutku zmago v notranjosti. Posledica predloga za premirje je bila blokada Rusije. Po brestovskem miru pa ni bila odrezana Rusija le od dovoza industrijalnih proizvodov iz zapadne in srednje Evrope, od dovoza živil z vzhoda in juga, temveč je bila tudi popolnoma ločena od svoje prejšnje najbolj industrijalne province, od Poljske, ki so jo že zdavnaj okupirali Nemci in proglasili njeno neodvisnost. Boljševiki so upropastili kapitalizem v notranjosti Rusije, a sedaj se je pripravljal, da premaga Rusijo od zunaj! V Rusiji je bilo nekaj krepkih industrijskih središč, ustvarjenih po kapitalu iz tujine, s tujinskimi tehničnimi in trgovskimi močmi. Toda kljub temu je uvažala Rusija industrijska in produkcijska sredstva že v mirnih časih, ko je bilo gospodarstvo v normalnem tiru. V zadnjih petih letih pred vojno je znašal povprečni uvoz industrijskih izdelkov 35 odstotkov, izvoz

¹⁾ Trockij Leo: Od oktoberske revolucije do mirovne pogodbe v Brestu. Bern, 1918.

²⁾ Ph. Frice: Resnica o intervenciji alijancev v Rusiji. Kako davi angleška vlada rusko revolucijo. Bern, Promachos, 1918.

industrijskih proizvodov, polfabrikatov in sirovin pa 76 odstotkov letnega uvoza Rusije. Najvažnejše uvozne postavke je tvorilo — razen strojev — malo železninarsko in tekstilno blago, čeprav je bila v teh industrijskih panogah Rusija konsumno ozemlje za precejšnjo industrijsko produkcijo Poljske. Kapitalizem osred. in zapadnih velesil je uvedel v lepi slogi za Rusijo blokado, ki je pretvorila deželo, osvojeno po boljševikih in stoječo pod diktaturo proletarijata, v oblegano trdnjavo in ogrožala politično zmago z gospod. porazom. Da bi predrila Rusija blokado iz lastne moči, na to ni mogla misliti. Sovjetska Rusija je spoznala, da izvrši lahko rešilno dejanje iz položaja, nastalega vsled oktobrske revolucije, le armada izven njenih mej — svetovna revolucija, ki bi nagnala kapitalistične oblegovalce z njenih mej.

Svetovna revolucija je postala sedaj geslo zunanje politike boljševikov. Kajti ona bi osvobodila ruski proletarijat od pritiska sovražnih armad v Sibiriji in Ukrajini, utirala bi mu pot v prejšnje ruske žitne zakladnice, odprla bi mu dohod — kar bi tudi ne bilo manj važno — k industrijskim proizvodom, produkcijskim sredstvom, k stvarnim in osebnim tehničnim pripomočkom zapadne in srednje Evrope. Z vsem tem bi si pridobil proletarijat šele politično moč in bi jo uporabil, da ustvari socijalistično občestvo. Svetovna revolucija je postala za boljševike cilj, naloga njihove politike, kateri je bilo podrejeno vse drugo. Sila, s kakršno so se zagnali, da dosežejo ta cilj, vsa njihova velikopotezna agitacija v tujini, to oboje tvori bistven znak komunizma. Revolucionarna internacionala je postala za sovjetsko Rusijo neposreden predpogoj njenega obstanka; zato je postalo tudi živo internacionalno čustvo njena najmočnejša ideologija!

Že način, kako so vodili boljševiki pogajanja za premirje in mir v Brestu, je kazal usmerjenost na svetovno revolucijo. Vzdrامةv nemškega proletarijata, revolucioniranje obvladanih ali okupiranih dežel z geslom o nacionalnem samoodločevanju, a ne takojšen mir, katerega je pričakovala Rusija od teh dežel in katerega je tako nujno potrebovala, je bilo merodajno za vse, kar je bil Trockij govoril in storil. Njegova igra je bila visoka; toda izguba zemlje, ki je zadela Rusijo vsled zavlačevanja mirovnih pogajanj, je bila malenkostna v primeru z možnostjo nemške revolucije v začetku l. 1918. V Brestu je izgubil Trockij igro. A v septembru l. 1918. jo je povzel iznova — takrat se je pričela majati nemška fronta. Skoraj se je bližal dan, ko bi morda raztrgala nemška revolucija del železnega obroča, s katerim je okoval svetovni imperijalizem sovjetsko Rusijo. Seja centralnega odbora ruskih sovjetov, 3. okt. 1918., na kateri so ponudili nemškemu delavcem in vojakom zvezo, je bila otvorjena z Ljeningovim pismom, kjer pravi: »Sedaj bodo uvideli tudi najbolj zaslepljeni delavci različnih dežel, kako prav so imeli boljševiki, ko so zgradili vso svojo taktiko na podpiranje delavske revolucije vsega sveta in se niso strašili niti najtežjih žrtev«. Nekaj dni pozneje pa je dejal Radeh, šef ruske propagande na javnem shodu: »Sodrug! Končne zmage ne bomo dosegli, svojega življenja ne bomo mogli organizirati, ako ne zmaga delavstvo v Evropi. Naša dežela je kmetiška dežela; razdejana je neizmerno. Nimamo dovolj izkušenih tehnikov, ne organizatoričnih moči, ki bi nam bile v pomoč pri novi ureditvi gospodarstva.

Brez njih ne bomo zmagali, le z njimi lahko zmagamo in zato bo naša dolžnost, da jim pomagamo k zmagi. In zato sodrugi, stopamo v največjo, a najbolj nevarno perijodo ruske revolucije¹⁾.

Nova faza ruske revolucije se je pojavljala najprej v vojaških pripravah za tesno vojno združitev z nemško revolucijo, dalje v ojačeni ofenzivi napram tujemu kapitalu z agitatorji izven dežele, s propagandno literaturo in z bogatimi denarnimi sredstvi. Nemška revolucija naj bi izpolnila upanje, izraženo v Brestu, naj bi dokončala delo osvoboditve ruskega proletarijata! Toda zunanjo politiko boljševikov je zadelo, še enkrat težko razočaranje.

Nemška revolucija je spodila Hohenzollerje in nekaj tucatov knežjih rodbin, je besnela tedne in tedne v divji meščanski vojni, je ustvarila tu in tam na kratko življenje obsojene sovjetske vlade. Toda v mesecih po polomu na zapadni fronti ni bila nikdar zmeda nemške junkarske kaste tako velika, da bi bili pozabili obrambo napram ruski revoluciji. Tudi sovraštvo entente napram nemškemu imperijalizmu ni šlo tako daleč, da bi bil onemogočen junkerjem enoten nastop proti ruskemu proletarijatu. Pogoji za premirje so zapovedali nemškim armadam, da se morajo takoj umakniti z zapadnega ozemlja — a na vzhodu, v širokem, jezikovno mešanem pasu, ki leži med jedrom ruske zemlje in bivšim ruskim Poljskem, v takozvani »zapadni Rusiji«, je bil dovoljen Nemčiji umik za poznejši čas, umik, ki naj bi se izvršil le polagoma. Nemške čete naj bi ostale tamkaj, da bi zadržavale pohod ruske rdeče garde, dokler ne bi dobila Poljska s pomočjo entente armado, ki bi nadomestila nemško.

Pogodba je bila zvesto izpolnjena. Nadomeščanje se je izvršilo korak za korakom. Kljub vsem sporom med Nemci in Poljaki na prusko poljskem ozemlju, ki se je hotelo odtrgati, se je na vzhodnem Poljskem šele tedaj umaknila nemška armada proti severu, ko so bile poljske čete pripravljene, da zasedejo svoja mesta.

Umik Hoffmannove armade iz Ukrajine je omogočil boljševikom, da so pričeli z vojaškimi operacijami proti jugu. Tam niti ukrajinska Rada, niti upirajoče se čete entente z Denjikinovo armado vred, ki jo je vzdrževala ententa, niso bile zelo odporne. Vsled tega je prišla rdeča garda v ozemlje, ki je bilo še dokaj dobro založeno z živili. Ali blokada Rusije še ni bila raztrgana, kljub temu da se je sesul nemški imperijalizem. Kajti med ruskim in nemškim proletarijatom se vzpenja novo ustanovljena Poljska kakor zid. Poljska pa, ojačena vsled naklonjenosti entente, ima še sile, ki niso v svetovni vojni toliko trpele kakor one sosedov in ki jih pošilja sedaj v boj proti rdečim gardam.

Po prevratu v Nemčiji so mislili boljševiki, da bo blokada izvršena po nemškemu imperijalizmu nad sovjetsko Rusijo raztrgana. Zato so zedinili boljševiki vse svoje moči, da pripravijo in pospešijo pohod proti zapadu. Predlagali so nemškemu delavskemu razredu zvezo za boj proti svetovnemu imperijalizmu in izjavili so hkratu, da bi sprejeli tudi pomoč nemških vojakov na Poljskem Litavskem in v Ukrajini za boj proti buržoaziji teh dežel. Geslo o nacionalnem

¹⁾ C. Radeh: Zrušitev imperijalizma in naloge mednarodnega delavskega razreda. Govor 7. okt. 1918. v moskovskem sovjetskem gledališču.

samoodločevanju, ki so ga bili v Brestu toliko povdarjali, čeprav je nastopal proti njemu že dlje časa del boljševikov, so sedaj v prid socialne osvoboditve vedno bolj opuščali in končno popolnoma zapostavili. Ali Poljska, ki je imela take izkušnje iz svetovne vojne z »osvoboditvijo« po Hindenburgovi armadi, je bila sita »osvojevalcev«. Poljski kmet in poljski delavec, ki sta pravkar z veseljem napadla nemško okupacijsko armado, služečo poljskemu kapitalu kakor krvnik, ki sta se oddahnila, ker sta se otesla ruskega jarma, nista bila v takšnem duševnem razpoloženju, da bi poklicala Nemce in Ruse kot pomočnike v sili. Sovražstvo in nezaupljivost zatiranih narodov napram zatiralcem je globoko in trajno, le v prav posebnih razmerah izgine hitro. Politika boljševikov je imela to posledico, da smatrajo poljski kmetje in delavci boj na vzhodu, za katerega potrebuje ententa Poljsko tem bolj, čim bolj se krha poslušnost njenih armad in katerega podpira v izdatni meri politično in materijelno, da smatrajo ta boj za boj proti nevarnosti ruske invazije, za boj nacionalne obrambe!

Poljske komuniste pa smatrajo široke ljudske mase za izdajalce, ki kličejo sovražnika v deželo!

Poljska tvori vsled svoje zemljepisne lege najvažnejše opirališče ententnega kapitalizma na vzhodu. Na severu se razprostira do Baltiškega morja, morda jo bo kmalu družila skupna meja z Romunijo, zato zaklepa Rusijo pred srednjo Evropo, od dovoza industrijskih in produkcijskih sredstev. Ako ostane ta pregraja tudi še po sklepu miru, tedaj bo shiral boljševizem vsled pomanjkanja življenskih sokov. Ako bo moč kapitala zdrobljena, ne da bi bila dana možnost za razvoj industrije na obče gospodarskem temelju, tedaj se bo razvila v Rusiji kvečjemu malokmetiška demokracija, a ne socializem. Čeprav je malo verjetno, da bi trajal takšen položaj še dokaj časa po sklenjenem miru, bi trajal vendar dovelj dolgo, da bi popolnoma opustošil ruska velenja, uničil industrijska središča in pretvoril rusko industrijsko delavstvo v kmete. S tem pa bi bila uglasjena pot k reakciji. Kakor je navezana za bodoča leta razvojna možnost Nemčije in Avstrije na trgovinsko in prometno svobodo ozemlja med Renom in Uralom, prav isto velja za razvojne možnosti Rusije. Ako se ne bo dvignilo rusko kmetijstvo, ako ne bodo prihajala živila in surovine iz vzhoda, tedaj bo ostala srednja Evropa tudi po sklenjenem miru v najmučnejši odvisnosti od ententnega kapitalizma in bo morala prilagoditi svojo gospodarsko politiko njegovemu diktatu in njegovi volji.

Skoraj avtarkno, za socialistično prometno gospodarstvo popolnoma sposobno ozemlje med Renom, Uralom in Kavkazom bo razkosano na dva dela s pregrajo narodov, ki se še bore za svojo konsolidacijo, za svoj državni obstoj. Vsled ločitve bo vsak teh delov navezan sam nase, noben del ne bo mogel uresničiti socializma, ne iz gospodarskih ne iz političnih razlogov. Le če pade ta pregraja, če se stvari enotna proletarska fronta od Rena do Urala, le tedaj se uglasila pot k socializmu, se ne osvobodi delavski razred le nadvlade kapitalizma, temveč se reši tudi iz bede, lakote, vojne in posirovelosti. Predpogoj za to pa je, da se razklenejo verige, s katerimi so prikovani delavci in kmetje Poljske in zapadne Rusije na entento. Geslo: »Svetovna revolucija«, s katerim so hoteli uprizoriti boljševiki pohod proti zapadu, ni dovelj silno za široke

mase, ki so se šele nedavno otresle caristič. jarma in jarma nemške okupacije; to geslo ne more izruvatí nezaupljivosti proti tujim bajonetom, čeprav zopet obljubujejo osvoboditev. Poraja se toraj vprašanje, ako ne bi povrnitev k politiki boljševikov v Brestu, ki so jo pa pozneje opustili, namreč priznavanje pravice samoodločevanja narodov na najširšem demokratičnem temelju, ako ne bi bila ta politika najpotrebnejši predpogoj za ustanovitev internacionale, ki ne bi sklepala le resolucij, ampak bi ustvarila najvažnejše dejanje za uresničenje socializma — osvoboditev Rusije iz njene osamljenosti.

*

Gorenji članek je bil objavljen v 10. številki socialno demokratičnega tednika »Der Kampf« l. 1919.

Dr. Joža Bohinjec:

Nezgodno zavarovanje.

Brezobzirno izkoriščanje delavca do zadnje kaplje njegove sile, to je bilo dolgo časa stremljenje kapitalistične družbe. Kapital je hotel izrabiti delavčevo moč do najvišje možnosti in ko so delavcu odpovedale roke, je bil vržen na cesto. Nihče se ni brigal zanj.

Proti temu suženjskemu ravnanju je predvsem nastopilo delavstvo samo, potem pa je tudi kapital polagoma začel bolj ceniti delavca in njegov pomen za gospodarski razvoj držav. Počasi se svita težnja, ohraniti delavcu moč in zdravje, oziroma mu izgubljeno moč in zdravje vrniti, ali če to ni več možno, mu zagotoviti človeka vredno življenje.

Vsled pritiska organiziranega delavstva so moderne države morale misliti na socialno zakonodajo in jo izvesti v korist delavca in — države. Najbolj popolno je izvedla socialno zakonodajo Nemčija, ki je služila za vzgled vsem drugim državam. Tam je izvedeno bolniško, nezgodno, invalidno in starostno zavarovanje na kar najbolj široki podlagi in vsa znamenja kažejo, da bodo v kratkem odstranili vse nedostatke, tako, da bo v polni meri ustrezno zahtevam produktivnih množic. Ta moderna socialna zakonodaja bo kakor Petrova skala, na katero bodo Nemci nanovo sezidali svojo gospodarsko in — politično bodočnost in v katero bodo zamanj butali viharji krivične, lažidemokratične antante.

V Avstriji je bila ta velevažna zakonodaja šele v plenicah. Počasi in previdno so mogotci v avstrijskem parlamentu tipali za nemškim vzgledom. Poleg raztresenih in nesistematičnih tozadevnih določil obrtnega reda, poleg železniškega zakona o jamstvu za nezgode v obratu in prometu ima delavec trdo zakonito oporo v slučaju bolezni in nezgode edino še v zakonu o nezgodnem zavarovanju delavcev iz leta 1887 in v poznejših dodatnih zakonih ter v zakonu o bolniškem zavarovanju iz leta 1888. Zakonov o starostnem in invalidskem zavarovanju Avstrija ni ustvarila. Edino zakon o bratovskih skladnicah in pokojninski zavod skrbita nekoliko za invalidne fizične in duševne delavce.

Te zakone je začasno prevzela nova jugoslovanska država za bivše avstrijsko ozemlje. Potreba po temeljitih reformah je nujna. Pa je videti kaj malo volje — več skrbi delajo strankarske koristi, kakor pa dobrobit celotnega prebivalstva. Socijalna zakonodaja je najmanj ravno tako važna kakor pa valutna reforma. Socijalna zakonodaja bo ustvarila in sesilila produktivne sile v narodu in te sile bodo edino dvignile gospodarsko in politično moč države. —

Potreba po socijalnem zavarovanju mora pri nas prodirati v najširše plasti. Narod je treba zainteresirati za to panogo državnega gospodarstva. Izginiti mora predvsem čas, v katerem podjetniki in delodajalci smatrajo socijalne zakone za zlo, ki hoče ovirati njih razmah, začutiti morajo potrebo po teh zakonih, da bo izginil njih odpor. Prepričani morajo biti, da je ta zakonodaja le v njih lastno korist. Delavci in sploh vsi zavarovanci pa morajo postati toliko intelektualno naobraženi, da ne bodo videli v socijalnih napravah molznih krav, ki morajo dajati mleko vsakemu, kateremu se zahoče potegniti za vime. Socijalne naprave imajo namen pomagati tam, kjer si posameznik sam ne more več pomagati.

V delavstvu samem vlada danes čisto napačno pojmovanje o socijalnem zavarovanju. Ker bo moral priti čas državnega reformatičnega dela na polju soc. zavarovanja in ker se bo moralo delavstvo brigati za to delo, da bo izvršeno popolno in dobro — zato je potrebno, da nejasne pojme razbistrimo.

Ozrimo se danes na nezgodno zavarovanje.

Predno je bilo uvedeno prisilno zavarovanje gotove skupine delavcev za gotove nezgode, je bilo v slučaju nezgod za povrnitev nastale škode merodajno samo osebno razmerje delodajalca do delavca. Cel pravni položaj je bilo presojati po določilih občanskega zakona. Ponesrečeni delavec je dobil vsled nezgode nastalo škodo povrnjeno samo takrat, ako je gospodar oziroma kaka druga oseba, za katere dejanje gospodar po zakonu jamči, nezgodo namenoma ali vsled malomarnosti zakrivil. Škoda je bila delavcu povrnjena po določilih občanskega zakona, toraj predvsem dejansko nastala škoda, v gotovih slučajih pa tudi vsa škoda v bodočnosti, ki je nastala njemu ali njegovi ženi in otrokom. Tudi za bolečine je imel pravico nekaj zahtevati. — K povrnitvi vse te škode je bil in je še dandanes delodajalec dolžan, ako je nezgodo sam zakrivil. Krivdo gospodarja je moral in mora delavec dokazati, izvzemši pri železniških in avtomobilnih nesrečah, kjer zakon krivdo v večini slučajev enostavno domneva.

V modernih tovarnah in obrtnih podjetjih, kjer stroji delujejo z ogromno naglico, se je zgodilo veliko nesreč, katerih ni nihče drugi zakrivil kakor slučaj. In škodo nastalo vsled slučajja gospodar po obč. zakonu ni bil in ni dolžan povrniti. Ako se je tovarnar ravnal po vseh izdanih predpisih, je bil oproščen vsake krivde — delavec ni imel pravice zahtevati od njega povrnitev škode in če je tudi imel odtrgane roke in noge.

Zakoni o nezgodnem zavarovanju pa imajo namen skrbeti predvsem za one delavce, ki so se ponesrečili slučajno brez tuje krivde. V ta namen so delodajalci po zakonu združeni v večje ali manjše skupine, ki imajo skupno

nositi posledice nezgod v svojih obratih. V Avstriji je bilo to izvedeno na ta način, da so bili lastniki (voditelji) gotovih obratov in njihovi delavci že po zakonu združeni v delavskih nezgodnih zavarovalnicah. Organizacija skupin delodajalcev v svrhu nezgodnega zavarovanja je v raznih državah različna. V Nemčiji n. pr. je ta organizacija izvedena po strokah in vsaka stroka ima posebno zavarovalnico, vse pa so združene v državnem uradu za zavarovanje. V Avstriji so bili strokovno zavarovani železničarji in rudarji, drugi delavci pa so bili zavarovani brez ozira na stroko pri skupni teritorialni zavarovalnici. Skušnje pri vsakem zavarovanju nas uče, da morejo zavarovalnice uspešno delovati le, ako imajo velik delokrog, ki jim zagamči potrebam odgovarjajoče dohodke. Zlasti delavsko zavarovanje bi moralo biti kar najbolj centralizirano, združeno. V močni, veliki in enotni organizaciji je sila, poudarjamo vsaki dan. Uveljavimo to prepričanje tudi pri socialnem zavarovanju!

V trenutku, ko postane podjetnik že po zakonu član zavarovalnice, je oproščen pravnega jamstva za vsako nezgodo, ki se pripeti delavcem v njegovem podjetju — brez njegove krivde. Jamstvo za škodo vsled nesreče prevzame zavarovalnica, t. j. skupina v njej združenih delodajalcev. Ako se ponesreči delavec pri takem podjetniku, ki mora po zakonu in četudi v resnici ni, biti član zavarovalnice, dobi dejansko škodo povrnjeno od zavarovalnice v obliki rente. Delodajalec nima nobene druge dolžnosti več, kakor plačevati zavarovalne prispevke v tej ali oni obliki. To pa velja samo za slučajne nezgode, oziroma za nezgode, katere je ponesrečenec ali kaka tuja oseba, za katere dejanje delodajalec ne jamči, zakrivila. Ako pa je delodajalec, oziroma kaka tretja oseba, za katere dejanje delodajalec po zakonu jamči, namenoma zakrivil nezgodo, potem ima ponesrečeni delavec pravico zahtevati za izgubljeno delazmožnost 1) primerno rento od zavarovalnice in 2) pa še polno odškodnino od delodajalca po določenih obč. zakona. Seveda mora v tem slučaju dokazati delodajalcu **zloben namen**, kar bo v večini slučajev zelo težko.

Nezgodno zavarovanje v Avstriji ni bilo splošno. Zavarovanju so podvrženi le bolj nevarni obrati. Obseg zavarovanju podvrženih oseb je majhen in nejasna določila zakona je upravno sodišče pri svoji ozkosrčnosti izrabilo in ta obseg še bolj skrcilo. Predvsem niso zavarovani proti nezgodam gozdno-gospodarski in poljedelski delavci. Gozdno-gospodarske in poljedelske delavce so razni veleposestniki razumeli izločiti od nezgodnega zavarovanja, čeprav je nepobitna resnica, da se pri poljedelskem in gozdno-gospodarskem delu pripeti razmeroma največ nezgod. V splošnem se mora v novi državi uveljaviti princip, da morajo biti za slučaj nezgode zavarovane vse one osebe, ki dajejo svojo delavno moč za mezdo v najem in pri katerih tvori ta zaslužena mezda glavni življenski pogoj, glavni vir dohodkov. Če ta vir usahne, morajo dobiti nadomestilo v obliki rente. Odločilno mora biti pri tem samo dejstvo, da je vir brez njegove krivde usahnil. Zato se mora zavarovanje raztegniti preko **obratnih nezgod** tudi na **nezgode navadnega življenja**. Posledice so pri obeh vrstah nezgod iste in predmet socialnega nezgodnega zavarovanja

morajo biti samo posledice brez ozira na izvor — ako hoče soc. zavarovanje doseči svoj **pravi** namen.

Po današnjih zakonitih določilih ima pravico na nezgodno rento samo oni delavec, ki se ponesreči v zavarovanju podvrženem obratu samem, t. j. pri delu, ki služi namenu dotičnega obrata, dalje oni delavec, ki se je ponesrečil pri delu izven obrata in je to delo opravljal v svojem delavnem času in na ukaz/gospodarja. Velikokrat se namreč zgodi, da n. pr. delavec v tovarni ne streže ravno stroju, ki izdeluje recimo srpe, da ga tuintam pozove gospodar v svoje stanovanje, da mu tam kako malenkost popravi. V tem slučaju dobi delavec, če se mu pri popravilu v hiši gospodarjevi pripeti kaka nezgoda, odškodnino. Ali, gospodar zahteva od mizarskega pomočnika, da pusti delo v delavnici in da napreže konje ter gospodarja pelje na sprehod. Tudi pri nesreči na tem sprehodu bi dobil pomočnik rento. Ako pa v tovarni traja delavni čas od 8.—4. ure popoldne, ob 6. uri popoldan pa pride delavec po naročilu gospodarja v tovarno, napreže tam konje in pelje gospodarja na sprehod in si pri tem zlomi nogo, v tem slučaju po strogem besedilu zakona nima delavec nobene pravice do rente. Tudi ubije se lahko, a vdova in otroci ne dobe ničesar. Kako ogromna krivica je to! Edina rešitev za delavca ozir. vdovo in otroke v takih in podobnih slučajih je socialno čuteče načelstvo zavarovalnic, ki dotično zakonito določilo razlaga široko v prid delavca. Dosedanja avstrijska praksa je pa zakon razlagala zelo ozkosrčno in je zahteve po odškodnini v takih slučajih odbila. — Dalje ima oni delavec pravico do rente, ki se ponesreči na poti iz zavarovanju podvrženega obrata na svoj dom. Te poti pa ne sme prekiniti v svojo lastno korist ali iz vzrokov, ki z obratom, v katerem je zaposlen, niso v nobeni zvezi. Ako se delavec vrača iz delavnice domov in hoče to priliko porabiti za to, da opravi med potjo kako svoje zasebno opravilo, n. pr. da skoči mimogrede v vas, ki stoji ob poti in tam pri mizarju naroči omaro, ter mu pri tej priliki pade na glavo tram in ga ubije, njegova vdova nima pravice do rente. Ponesrečeni je prekinil pot v svojo lastno korist, naročilo omare za njegovo lastno, domačo kuhinjo ni v nobeni zvezi z obratom. Vir dohodkov je vdovi usahnil — a rente ne dobi. Življenje šele kaže, kako nepopolno je nezgodno zavarovanje. Ali: Usnjarski delavec se vrača po cesti domov. Na cesti vidi voz, katerega konji ne morejo speljati. Voznik delavca naprosi, naj mu pomaga. Delavec pomaga, konji pritisnejo voz k zidu in voz zmečka delavcu roko, da mu jo morajo amputirati. Usnjarski delavec po besedah zakona ne dobi rente — čeprav je izgubil v visoki meri svojo delazmožnost, kajti prekinil je pot iz vzrokov, ki z obratom usnjarne niso v nobeni zvezi. Sedanji zakon je slab, ker pusti ozkosrčno, nesocialno razlago, kar je avstrijska gospoda v nebroj slučajih storila in je tako pokveko nezgodnega zakona še bolj zmrcvarila. Naš jugoslovanski nezgodni zakon mora vsaj pojem obratne nezgode na široko raztegniti, če drugega ne. Iz gospodarskega stališča delavca, ki je navezan na zaslužek svojega zdravega telesa, pa se mora, kakor omenjeno, nezgodno obligatorično zavarovanje raztegniti v tej ali oni obliki na prav vse nezgode in naj se te delavcu pripete

kjerkoli. Potem bo zavarovanje dobilo šele gospodarski pomen. — Načrt nezgodnega zakona, ki ga je naredilo ministrstvo za socialno politiko v Beogradu, niti oddaleč ne odgovarja temu pomenu. Je čudno skrpucalo, ki radi par novih boljših drobtinic odvzame marsikatero staro drobtino. Dolžnost vseh delavskih organizacij je, v pravem času izpregovoriti resno besedo.

Odškodnina, ki jo delavec dobi radi škode nastale vsled nezgode, obstoja v renti. Ta renta ima biti nadomestilo za izgubljeno delazmožnost. Izračuna se na podlagi delavnega zaslužka, ki ga je imel delavec v zadnjem letu pred nezgodo. Zato je zelo važno, da delodajalci naznanijo zavarovalnici resnično vse, kar je delavec za svoje delo dobil (denar, hrano, stanovanje, polje, napitnine, doklade itd.). Delodajalci navadno ne naznanjajo delavnega zaslužka pravilno. Marsikaj zamolče vedoma, nekaj nevedoma in posledica je, da zavarovalnica odmeri delavcu nizko rento. Ker morajo delodajalci od delavnega zaslužka vseh svojih delavcev plačevati zavarovalni prispevek, zato skušajo na vse možne načine utajiti ali zamolčati, koliko so resnično svojim delavcem radi njih dela dali. Čim manjša je svota delavnih zaslužkov vseh delavcev, tem manjši je potem zavarovalni prispevek. Delodajalci iščejo svoje koristi — v škodo delavca. Zato je dolžnost delavstva, da se samo natančno pobriga, koliko dobi za svoje delo ne samo v denarju, ampak tudi v naturalijah (hrana, kurjava itd.). Dokler delavstvo ne bo razdeljeno v mezdne razrede in dokler ti razredi ne služijo za podlago pri odmeri rente, tako dolgo mora delavstvo intenzivnejše podpirati nezgodne zavarovalnice pri ugotavljanju resničnega rentnega zaslužka. Velika krivica se mi zdi, da služi za odmero rente navzgor omejen letni zaslužek. Ne vse, kar delavec res zasluži, je za višino rente merodajno pač samo — 3600 K. Samo pri železničarjih je merodajen resnični, faktični zaslužek brez omejitve navzgor. Če se delavec ponesreči, mora tvoriti podlago za odmero rente cel njegov letni zaslužek. Edino to je pravično in socialno. Ali naj bi delavcu pridnost v slučaju nezgode škodovala?! In naj njegovo pridnost in zmožnost popolnoma prezremo!? S tem ne dvignemo produktivnih sil! Letni zaslužek mora biti tako visoko upoštevan, da bo najpridnejši in najzmožnejši delavec v slučaju nezgode ravno tako malo prikrajšan kakor pa najzanikernejši.

Dosedanji zakon določa odškodnino v obliki rente ne od prvega dne nezgode, ampak šele po četrtem tednu od dne nezgode. To iz finančnih razlogov. Ako bi delavska nezgodna zavarovalnica morala odškodovati vsako nezgodo takoj od prvega dne, bi se ne mogla razvijati in bi nikdar ne mogla doseči svojega pravega namena. Izdala bi preveč denarja za čisto male poškodbe, na katerih zdravljenje nima do sedaj prav nobenega vpliva in s tem bi bili prikrajšani oni delavci, ki utrpe res velike poškodbe in so za delo v visoki meri nesposobni. Stroške v prvih štirih tednih po nezgodi nosi bolniška blagajna. V bolniško blagajno plačuje gotovi odstotek delavec sam, nezgodni zavarovalnici pa vplačujejo prispevke samo delodajalci. Zato je resnica, da delavec skrbi v prvih štirih tednih po nezgodi za svoje zdravljenje tudi iz svojih lastnih sredstev, ki so predvsem namenjena za slučaj bolezni. To je pa kakor omenjeno neobhodno potrebno iz finančnih ozirrov, iz dejstva, da morajo

nezgodne zavarovalnice imeti velike kapitale, ako hočejo dati težkim ponesrečencem take rente, da jim zagotove obstoj. V Nemčiji znaša t. zv. karenčna doba celo 13 tednov. Kdor je v 13 tednih zdrav in nezgoda ne zapusti nobenih bistvenih posledic, ne dobi od delavske zavarovalnice ničesar. Vse stroške zdravljenja nosi bolniška blagajna. Osnutek zakona o delavskem bolniškem in nezgodnem zavarovanju je tudi raztegnil karenčno dobo na 10 tednov, zraven pa še določa, da prevzame vse upravne stroške zavarovalnice država sama. — Iz teh določil je razvidno, da država hoče dvigniti finančno moč nezgodnih zavarovalnic in jim omogočiti pravo izpolnjevanje njih namena. Moderni nezgodni zakon mora odvzeti nezgodnim zavarovalnicam zdravljenje manjših poškodb, ki je po preteku največ 3 mesecev končano brez bistvenih posledic, namesto tega pa mora raztegniti pojem nezgode, ki jo naj odškoduje delniška zavarovalnica na t. zv. poklicne bolezni. V tem oziru je treba temeljitih reform, kajti v vseh današnjih nezgodnih zakonih (razun v Nemčiji) je pojem nezgode preozko določen in prosta, široka interpretacija je pri najboljši volji nemožna. In da pa razne poklicne bolezni v isti (če ne v večji) meri zmanjšujejo delazmožnost kakor kaka nezgoda, o tem ni dvoma.

Dokler je ponesrečenec v oskrbi bolniške blagajne, dobiva od nje bolnišnino in vso zdravniško oskrbo. Za ves ta čas nima nobene pravice do rente, ako je ta manjša ali jednaka svoti bolniških podpor. Le oni znesek rente, ki presega svoto bolniških podpor, se izplača ponesrečencu. Ves izračunani znesek rente — v mesečnih obrokih — dobi poškodovanec sam šele od onega trenutka, ko je črtan iz seznama bolnikov. Glavna misel § 65 bolniškega zakona je namreč, da noben zavarovanec ne sme istočasno dobivati dveh podpor: rento in bolniško podporo.

V vseh zavarovalnih panogah je izveden princip, da zavarovalnice škode do gotove višine sploh ne oškodujejo. Navadno je ta višina določena do največ 10%. Ta princip je utemeljen v zavarovalno-tehniških kalkulacijah, ker si z njim zavarovalnice zasigurajo rentabiliteto. Takih malih nezgod, škod, je pri vseh zavarovalnih predmetih ogromno, ki pa vendar za zavarovanca ne pomenijo nobene občutne gospodarske škode. Ako bi zavarovalnice brez daljših pogojev zavarovale in odškodovale vsako, še tako malo škodo, bi se financijelno uničile in zgubile pravi gospodarski in socialni svoj pomen.

Tudi pri socialnem zavarovanju mora biti ta princip jasnejše in odločnejše izveden. Delavec, ki je dobil poškodbo, ki zmanjšuje njegovo delazmožnost samo do 10%, v bistvu nima nobene gospodarske škode. Njegov zaslužek je v pretežni večini isti po nezgodi kakor pred njo in odškodovanje takih malih nezgod bi povzročilo t. zv. rentno psihozo. Uplivala bi kvarno na delavca samega. Iz strahu, da mu ne bi bila renta v slučaju večjega zaslužka ustavljena, se ne potruzi v svoji vestnosti in marljivosti. Radi parkronske rente zadržuje delavec razmah svoje delavne moči in volje. Taka nizka renta je za ponosnega in samozavestnega delavca poniževalna, občutiti jo mora kot nekak milostni dar, ki mu prav nič ne olajša težav življenja. Pri ogromni

večini takih malih poškodb bi bila ogrožena tudi finančna moč zavarovalnic in te bi bile prisiljene pri večjih, težkih poškodbah se ozirati predvsem na svoje finance, mesto da bi bila odločilna samo eksistenčna potreba poškodovanca.

Z eno besedo: pri socialnem zavarovanju je treba izločiti vse one male dajatve, ki imajo značaj nekake milosti in ki čisto nič ne zasigurajo gospodarske eksistence ter so tako-rekoč le pesek v oči. Zato pa je druge potrebne dajatve izpopolniti in zvišati tako, da bodo res tvorile trdno podlago v življenju ponesrečenca. Na ta način bi delavstvo dobilo zaupanje v socialne zavode, našlo bi v njih zasigurano bodočnost. Zavarovalnice bi ne bile molzne krave, ki so na razpolago potrebnim in nepotrebnim.

Delavska solidarnost in skupnost zahteva, da ne vidi vsak le izključno sebe, pač pa celoto. In za to celoto mora biti ustvarjeno socialno zavarovanje, ne sme biti zamere, če je posameznik tuintam malo prikrajšan v svoji namišljeni pravici.

Ponesrečeni delavec dobi v slučaju 100% pridobitne nezmožnosti $\frac{2}{3}$ svojega letnega zaslužka za odškodnino v obliki rente. To je t. zv. polna renta. Pri delni pridobitni nezmožnosti dobi procentualno nižjo rento. Delavec toraj, ki je popolnoma delanezmožen, ne dobi kot ekvivalent za to povrnjeno celo škodo, ampak samo $\frac{2}{3}$. Eno tretjino mora nositi sam. Samo v izvanrednih slučajih dobi za rento svoj celi letni zaslužek, toraj celo gospodarsko škodo povrnjeno. K tej nepopolnosti pride še dejstvo, da se polna renta ne izračuna na podlagi celega faktičnega letnega zaslužka, ampak najviše samo na podlagi 3600 K. Pri popolni delanezmožnosti ima delavec po sedanjih zakonih dobiti samo mesečno — 200 K!! S tem ne more ne živeti, ne umreti in socialno nezgodno zavarovanje postaja — smešno. Ni čuda, da delavstvo vanj nima posebnega zaupanja. Kljub tem kričečim nedostatkom pa še do danes nimamo niti pike kake reformatorične novele.

Vse nasledstvene države so že izdale novele k nezgodnim zakonom — pri nas pa mislijo, da bo ljudstvo večno jedlo iz jasic navdušenja. Vsak odpor je tu šepav! Malo več dobre volje in malo več spoznanja dejanskih potreb bi bilo dobro — saj bi bile notranje in zunanje politične zmede kljub reformatoričnemu socialnemu delu ravno tako še zmedene. Če Vam je za to! —

Vsak poznavalec nezgodnih zakonov mi bo pritrdil, da so reforme na tem polju ravno tako nujne in potrebne kakor kje drugod. Za nezaposlence taka očetovska skrb, za pohablence v obratih se pa nihče ne zmeni. Draginjske doklade ima vsak postopáč že, 70% invalid iz l. 1910 pa ima še vedno na mesec 70 K — toda o zakonu ali naredbi, s katero bi se priznale draginjske doklade k invalidnim rentam, ni duha. Taka malomarnost poklicanih oblasti človeku stisne pest in žolč. Preje je potreben 70% invalid draginjske doklade, kakor pa zdrav brezposelni svoje podpore. Seveda, zdrav človek je nasilen in siten, invalid pa je ubit nele telesno, ampak

tudi duševno in nima moči, da bi stopil na ulico in kričal in zbijal. Zato ga prezirajo in zato tudi socialno delo ni na pravi poti. —

H koncu še to. Radi nepravlega umevanja nezgodnega zavarovanja je utrjeno prepričanje, da je naloga rešena, ako pohabljenec dobi rento tolikih kron. Vse socialno zavarovanje mora imeti namen, **ohraniti** narodu in državi zdrave produktivne sile. Glavno delo socialnega zavarovanja mora biti prohibitivno, profilaktično. Izplačevanje rent mora biti omejeno na minimum. Ortopedično zdravljenje mora imeti važno mesto. Delavcu silo ohraniti, njemu izgubljeno silo vrniti, to mora biti vodilna misel socialnega dela. Osnutek zakona te misli nima. Z rento je delavcu in državi kaj malo pomagano. Tudi v tem oziru se pojdemo v Nemčijo učit, kjer je t. zv. Unfallverhütungstechnik široko zasnovana in tudi že izpeljana. V Švici se je večina zdravnikov izrekla za uvedbo posebnega pouka o zdravljenju nezgodnih posledic. Pri nas pa vsak vse ve!

To so na kratko glavne misli. Treba je previdnosti, da ne bomo dobili dunajskih daril.

St. Spaček inž.

Pošiljajmo svoje strokovnjake v tujino!

Skušnje minulih let nas uče, da je nujno potrebno slediti napredkom tujine in jih primerjati z našimi razmerami, ako nočemo zaostajati. To potrebo čutimo zlasti dandanes; zakaj tekom vojne se v tej ali oni panogi sploh ni nič delalo, ali pa le nepopolno, med tem ko je tujina daleč napredovala v znanosti, industriji in sploh v vseh strokah.

Že v predvojni dobi smo skušali odstraniti razne nedostatke v posameznih strokah s tem, da smo pošiljali svoje ljudi v svrhu strokovne izobrazbe v tujino. V tej smeri je plodonosno deloval Narodnohospodársky ústav, v kolikor so mu pač dopuščala gmotna sredstva.

Praktičen uspeh je bil v celoti neznamen; zakaj kaj pomaga imeti izvežbane ljudi, ki so imeli v tujini priliko se naučiti marsičesa novega, ako pa vsled težavnega ustroja našega javnega življenja in industrije ne morejo uveljaviti svojih izkušenj.

V predvojni dobi se je pri nas obratovalo, dasi ravno pri nepopolno organiziranem delu, precej dobro; zakaj v kolikor so bili dražji produkcijski stroški, toliko slabše je bil potem plačan delavec in uradnik. To se lahko dokaže, ako primerjamo plače delavcev in uradnikov pri nas z onimi v tujini.

Bil sem vedno mnenja, da slabost našega proizvajanja ni v napačni gospodarski politiki, ali pa v slabo kvalificiranem delavstvu, temveč in to je glavno, v vodstvu, v napačni kalkulaciji in v nepopolni ter zastareli upravi naših zavodov: o naši finančni politiki niti ne govorim.

In danes lahko trdimo isto.

In to ni seveda samo pri nas; specijelni ameriški strokovnjak, ki ima vpogled v francosko industrijo, mi je pravil, da dela delavstvo v Franciji tudi

še dandanes dobro in ako ni proizvodnje v Franciji povsod dosti intenzivno in ekonomično, ni to krivda delavstva, temveč nepravilnega vodstva in uprave obratov.

Danes je naša glavna naloga, poznati najpreje napake našega gospodarskega življenja, si odkritosrčno priznati, v čem pač leži ves neuspeh dela in na podlagi tega potem natančno in sistematično odstraniti vse nedostatke.

Zato je potrebno seznaniti se popolnoma z napredki tujine in na tej podlagi potem dopolnjevati in izboljševati naše delo.

Razen profesorjev srednjih in visokih šol ter študentov, je potrebno, da pridejo v tujino tisti, ki vodijo industrijsko produkcijo in imajo vpliv na gospodarsko življenje, in tu je predvsem imenovati inženirje in trgovce.

Za njimi je upoštevati voditelje kmetijske produkcije, nadalje pa je skrbeti za zadostno izobrazbo naših bodočih političnih in gospodarskih voditeljev t. j. študentov, katere je pošiljati v tujino, da se ne le strokovno izpopolnijo, temveč tudi, da spoznajo življenje svobodnega naroda in stopijo v stike z bodočimi njegovimi reprezentanti.

Izbornih delavcev, delovodij in drugih moči imamo v tujini dovolj, in te je nemogoče pozvati po potrebi k nadaljnjemu delu v domovini. Pri tem se je zavedati dejstva, da spada naš delavec med najboljše delavce sveta, ker se kaj hitro izuri v novem še tako težavnem delu. Potrebno je, da dobe naši obrati dobro vodstvo in da so popolnoma opremljeni kakor tudi, da se zanimajo za zadostno vzgojo delavca, začenjajoč že pri učencu. Vprašanje učencev spada med najvažnejše socialno vprašanje sploh. S tem je v zvezi higijena v tovarnah, prehranjevanje in nastanjevanje delavstva, o čemur bi bilo treba razpravljati takoj.

Studijsko potovanje po Ameriki mi je popolnoma potrdilo že preje omenjene nazore, da je potrebno reorganizirati in spopolniti vse naše delo ter delati bolj sistematično: v šoli, na polju, v tovarni, pisarni ali v prirodi.

Ker je kratko dobo po prevratu skušal »Národnohospodársky ústav« poslati celo vrsto naših inženirjev v tujino in sem bil na željo generalnega tajnika dr. Gruberja pozvan odločevati pri razdelitvi štipendij, zato sem na svojem potovanju po Ameriki razmišljeval, kje bi se dalo tu zaposliti naše moči.

Prišel sem do spoznanja, da bi v to svrho imel ravno »Národnohospodársky ústav« dovoliti večjo denarno vsoto, ki bi se v tej obliki gotovo bolje rentirala nego tako, če bi se shranila za poznejšo dobo, ko nam strokovnih moči ne bo več tako primanjkovalo.

V Ameriki smo se pogajali, kako bi bilo možno poslati tja, kolikor možno veliko inženirjev. Naša tozadevna pogajanja s Taylorovo družbo, ki je pridružena društvu inženirjev v New-Yorku, so zanimiva tudi za našo širšo javnost.

»Taylor Society« je bila ustanovljena v letu 1915. kot odbor ameriških inženirskih društev in ima namen združiti delavce iz stroke modernega organiziranega dela v celoto, tako da bi se organizatorične znanosti medsebojno dopolnjevale in razširjale.

V tem smislu prireja družba zborovanja s predavanji in debatami (meetings) in izdaja vestnik »Bulletin of the Taylor Society to promote science of management.«

Družba je nastanjena v šestnajstnadstropni stavbi inženirskega društva v New-Yorku, kjer uraduje stalno družbeni ravnatelj, ki nas je prijazno sprejel in nam podal o vsem natančne informacije. Bil je očitno presenečen vsled našega obiska; daroval nam je tudi vse letnike Bulletina.

Pri razgovoru nam je javil, da so ga obiskali pred dvema tednoma zastopniki Jugoslavije, ki skuša čim preje poslati v Ameriko več inženirjev, da bi spoznali najboljše moderne načine ekonomičnega vodstva obratov.

Taylorova družba jim je obljubila tozadevno vsestransko podporo; zakaj njena naloga je širiti znanost o ekonomiji časa in dela ter na ta način zagotoviti blagostanje vsakemu človeku.

Ravnatelj nam je javil sledeče: Prihranitev dela in njega ekonomično vodstvo je danes svetovni problem, ker je edino od racijonelnega vodstva dela odvisno, kako hitro dosežejo narodi prejšnje blagostanje. To so dobro spoznali v Jugoslaviji, ki je vsled vojne največ trpela. Hočemo ji z veseljem pomagati, tudi pri Vas so ta vprašanja najvažnejši problem. Svetujemo Vam, da bi čim preje izbrali zmožne inženirje in jih poslali k nam v Ameriko. O tem nas morate vsekako pravočasno obvestiti, da jim lahko izdelamo program za obisk industrijskih obratov, ki se pravilno vodijo in jih eventuelno v njih zaposlimo, da si na ta način osvoje vse potrebno za ekonomično vodstvo obratov. Opozarjam izrecno, da je to časovni problem, da čim preje pošljete k nam izbrane strokovnjake, tem bolje za Vašo republiko; zakaj Vaši sosede nikakor ne lenuharijo. Odgovorili smo mu, da se tudi pri nas cela vrsta inženirjev peča z vprašanjem modernega vodstva obratov in da je hotel »Národohospodársky ustav« takoj po prevratu poslati inženirje v Ameriko. To akcijo je pa moral opustiti vsled neugodne tuje valute. Nekateri inženirji bodo poslani čim preje ...

Danes smo prišli pri nas do spoznanja, ako hočemo povzdigniti našo industrijo tako, da se s produkti lahko pokažemo na svetovnem trgu, kar zahteva naša republika, potem moramo imeti svoje organizatorje »kapetane industrije«, kakor jih imenuje Solway. Zato je nujno potrebno, da pošljemo čim preje v tujino celo vrsto dobrih strokovnjakov.

Pravim izrecno čim preje; zakaj kmalu vznikne pri nas polno novih industrijskih obratov, ki jih je potrebno že v začetku dobro organizirati in na ta način obvarovati poznejših velikih finančnih stroškov. V to svrho potrebujemo seveda denarja in zopet denarja. Dobrih delavcev je pri nas dovolj. V »Technickohospodárski Jednosti« je cel seznam špeciálnih strokovnjakov, izmed katerih vsak obvlada nekoliko jezikov; gre torej le za denar. Iz lastnih sredstev si ti strokovnjaki nikakor ne morejo plačati potovanja preko meje. »Ustav Národohospodársky« seveda ne more zadostiti potrebi vseh teh strokovnjakov; zato je skušati doseči več stipendij nego je bilo to doslej, ker je danes mnogo bolj potrebno pošiljati naše ljudi v tujino in to čim preje.

Potrebno je, da se tozadevno zavzamejo industrijski krogi ter vlada. Pri tem je upoštevati ne le industrijska vprašanja, temveč tudi železniška in gospodarstvo mest. Potrebno bi bilo, da se pošljejo v Ameriko tudi železniški strokovnjaki, da se tam seznani s stavbami postaj, z železniškim prometom ter lokomotivami in vozovi. V vseh uradih, tovarnah in na postajah je tam stalen uradnik, katerega posel je dajati občinstvu vse potrebne informacije, kar je zelo umestno, zlasti na postajah, ker se brez dolgega iskanja »portirja« izve v sredini vestibula v informačnem uradu vse, poleg tega pa se dobi brezplačno tudi vozni red posameznih prog. Upoštevamo li, da nameravamo predelati nekatere praške postaje, potem se nam stavi nehote vprašanje, ali bi ne moral projektant preje vedeti, kako izgledajo postaje v Ameriki ali sploh v tujini. Železniško ministrstvo bi moralo v to svrho poslati tja na državne stroške nekaj strokovnjakov. Tudi od mestne uprave bi se moralo zahtevati, da bi poslala svoje inženirje za študij prometa in uprave električnih železnic v tujino. Poleg tega bi bilo potrebno preštudirati plinarništvo, čiščenje, higijeno, stavbeništvo in upravo mest.

Ker pa imamo pri nas le malo strokovnjakov, ki obvladajo angleški jezik, zato bi se lahko to študijsko potovanje organiziralo na ta način, da bi se z našim poslaništvom v Washingtonu izdelal na podlagi predloženega načrta natančnejši program, in da bi se našim ljudem dodelili tolmači.

Da bi tudi praktični kmetovalci imeli znaten uspeh od obiska Amerike, o tem pač ni dvoma. Ameriško kmetijstvo v splošnem ni na tako visoki stopnji kot naše, način dela pa je popolnoma drugačen in tega je treba poznati, zakaj Amerika je na prehodu k intenzivnemu gospodarstvu.

Na ameriških farmah vidimo zelo malo delavcev, ker se vse delo vrši s pomočjo strojev. »Traktor« je tam za pogon in oranje najvažnejši činitelj.

Država izborna skrbi za razvoj kmetijstva. Farmani ne dobe v državnem departementu v Washingtonu le potrebnega nasveta v vseh kmetijskih panogah, temveč tudi nove in preizkušene vrste semen. Država izdaja kmetijske knjige, ki jih oddaja svojim farmanom zastonj ali pa za neznamenit znesek ter objavlja stalno vse rezultate in izkušnosti, ki so se dosegli na poizkusnih farmah.

Gotovo bi bilo za naše kmetijstvo velikega pomena, ako bi se poslalo tja večje število mlajših kmetovalcev, ki bi daljšo dobo delali na farmah. Tu bi se ne seznanili le s kmetijstvom, temveč tudi z življenjem in državno upravo, kar bi jim bilo vsekakor zelo dobrodošlo.

To bi se dalo izvesti na ta način, da bi se jim preskrbele primerne službe na farmah in sicer v raznih pokrajinah, kjer bi sodelovali kakor vsak drugi kmetijski delavec. Zato pa bi se jim dala hrana, eventuelno tudi plača in s tem bi lahko poravnali stroške za potovanje. Istotako bi se priporočalo zaposliti naše ljudi v Nemčiji, na Holandskem in Danskem.

Obrnimo se končno k dijaškemu vprašanju.

Predstavljamo si lahko, kak vpliv ima na mladega človeka, ako more del svojih študij izvršiti v tujini, kjer vidi veliko novega in kako velik vpliv ima to na njegovo nadaljno izobrazbo in na samostojnost. Zato je skrbeti, da

bo kolikor možno veliko naših študentov moglo na študij vsaj za nekoliko časa v Ameriko. Po povratku v domovino se jim mora seveda omogočiti po predložitvi izkaza, da so poslušali predavanja, polaganje odnosnih izpitov. Premožnejšim študentom bi svetovali, da bi se čim preje odpravili na študij v Ameriko, ali v tujino sploh, kjer bi se naučili tudi jezika in spoznali nov način dela. To bi bilo velikega pomena tudi za šolo samo. Z ozirom na to smo obiskali v Ameriki Columbijsko univerzo v New-Yorku, kjer nas je spremljal naš rojak A. B. Koukol, ki je lektor te univerze; nadalje Harwardovo univerzo in univerzo v Cambridge, kjer nas je spremljal isto tako rojak J. Horniček, lektor francoskega in španskega jezika na tej univerzi.

Pred odhodom smo posetili tudi inozemski študentovski odbor YMCI, ki skrbi za inozemske študente, jih nastanja v posebno zelo dobro opremljene penzionate, v katerih se plača na teden za stanovanje z uporabo kopelji, čitalnice in telovadnice 3.75—5 dol., dočim na kmetih še manj. Generalni tajnik nam je javil, da bi se eventuelno našim študentom preskrbele tudi primerne službe.

Potrebno bi bilo sestaviti odbor, ki bi imel nalogo skrbeti, da bi pošiljal iz naše republike na študij v Ameriko, kolikor možno največ študentov in jim tam preskrbeti primerno službo. Ta odbor bi bil lahko priklopljen »Masarykovi Akademiji Dela« in temu bi moral pomagati ameriški študentovski komite, sestavljen iz Čehov in Amerikancev. Ta bi zaprosil ameriške študentovske fonde za podporo, dal v časopise pozive, izdelal program in izbral za študij v Ameriki najsposobnejše študente.

Oproščenje od šolnine, ki je na vsaki univerzi precej visoka, bi se doseglo le za enega člana.

V Združenih ameriških državah študira v celoti okrog 6000 inozemskih študentov, med temi 300 žen. Od teh študentov je 1500 Kitajcev, 1000 Japoncev, 2000 južnih Amerikancev, 150 Indov in okrog 1000 študentov iz Evrope, Afrike in Filipin. Približno petino podpirajo lastne vlade, ostale pa roditelji, misijonarji in dr.

Amerika gleda na te študente kakor na bodoče važne delavce za sporazum med narodi.

Inozemski študenti, ki so nastanjeni v 500 zavodih Združenih držav in v Kanadi, se nahajajo tam 2—8 let. Amerikanci skrbijo, da jim napravijo življenje ne le koristno, temveč tudi prijetno.

V tem oziru deluje pisarna »The Committee on Friendly Relations among Foreign Students« s sedežem 1124 East 28th Street v New-Yorku, kjer delujejo zastopniki vseh narodov.

Ta zveza ima poleg drugega sledečo nalogo:

Pričakovati in sprejemati inozemske študente pri njihovem prihodu v Ameriko, preskrbovati stanovanja, dati jim potrebne nasvete, uvajati jih v ameriške družbe in rodbine, da se nauče angleškega jezika, prirejati izlete v svrhu spoznavanja pokrajin, kakor tudi preskrbovati potrebne kondicije in delo tistim, ki nimajo zadostnih študijskih sredstev.

K temu moramo pripomniti sledeče: Neka naša rojakinja nam je pripovedovala koliko zabave ji je povzročilo jadikovanje nekega našega časopisa, češ da morajo češki študenti opravljati večkrat celo ročna dela, da se morejo preživljati. Pravila nam je: »To je pri nas samo ob sebi umevno in celo zelo veliko študentov doštudira le na ta način, da si potreben denar za svoje študije zaslužijo sami. Moj sin n. pr. porabi ves prosti čas in sedaj v počitnicah celo cele dneve, da dela v tovarni. Sporočite vašim študentom, naj se ročnega dela nikakor ne sramujejo; zakaj le na ta način vedo ceniti življenje in denar ter smatrati delavca za svojega sotrudnika«.

Na ta način se moremo učiti demokratizma in ne s slavnostmi, plesi in kavarnami.

Ameriški rojaki hočejo na ta način omogočiti študentom, da spoznajo demokratično vlado, delo in vodstvo v trgovskih in industrijskih obratih, kakor tudi moderni način dela.

Zveza skrbi, da se inozemski študenti ne navadijo morebiti nekaterih slabih lastnosti Amerikancev, da študirajo, da pridobivajo ne le potrebno knjižno naobrazbo, temveč tudi vse praktične izkušnje, ki so potrebne za posamezne stroke in jih znajo po povratku v svojo domovino tudi pravilno uveljavljati v prid svojega naroda. Z medsebojnimi stiki z orijentalci, južnimi Amerikanci in Anglo-amerikanci pridobe študenti marsikaj dobrega. Od Indov se nauče spoštovanja vere, od Kitajcev sinovske udanosti, od Japoncev mirnosti in od južnih Amerikancev uljudnosti.

Znano je, da so v nekaterih državah že davno spoznali, kako velike važnosti je, da se nahajajo študenti in strokovnjaki določeno dobo v tujini, kjer se jim nudi prilika natančneje spoznavati razmere, študirati svojo stroko in vse drugo, s čemur bi lahko pozneje koristili svoji domovini.

Preje smo odhajali v tujino le z velikimi težavami, da si ravno so bili potovalni stroški neznatni. Danes pa, ko živimo v samostojni in svobodni državi je seveda nujno potrebno, da čim preje pošljemo svoje strokovnjake v svrhu nadaljnje strokovne izobrazbe za daljšo dobo v inozemstvo zlasti v Ameriko, da na ta način vzgojimo dobre politično-gospodarske voditelje, ki bi prispevali s pridobljenimi izkušnjami k spopolnitvi našega življenja.

Potrebno je torej, da se za to važno akcijo zanimajo vsi reprezentanti vlade, politike, kmetijstva, industrije in zastopniki mest.

Ta članek je spisal, češki inženir Stan. Spaček v reviji »Zprávy veřejné služby technické«, I. letnik, 10. št. Zaradi aktualnosti prinašamo članek v slov. prevodu. D. L.

Pregled.

INDUSTRIJSKA ORGANIZACIJA.

Sovjetski sistem v angleški industriji.

Boj za moč, ki je izbruhnil l. 1916. med delavci in podjetniki na Angleškem, je spravil v nevarnost gospodarske podlage produkcije. Angleški parlament se je vsled tega poslužil sredstva, ki se je že često pokazalo kot uspešno: izbral je parlamentarno komisijo v svrhu »preiskave razmerja med delodajalci in delavci«. Ta komisija, znana pod imenom Whitley-odsek, je podala po izčrpnih enketah poročila o reformi industrijske obratne ustave julija 1917. in marca 1918. Predlog tega odseka je bil, da je uvesti v obratno ustavo sovjetski sistem, ki si ga je vlada prilastila.

Whitley poročilo daje svobodnim industrijskim organizacijam smernice za avtonomni razvoj. Obrača se predvsem na ono industrijo, ki razpolaga z razvitimi organizacijami delavcev in podjetnikov.

V vsaki industriji imamo tri vrste svetov (Whitley Councils, Joint Industry Councils) in sicer: nacionalni industrijski svet za celo deželo, okrožni svet za industrijsko okrožje in obratni svet (Works Councils).

Ti svetovi temelje na pariteti med podjetniki in delavci in se v tem oziru ločijo od ruskih samodelavskih svetov, ki so pa posledica sabotaže podjetnikov in intelektualcev.

Ti svetovi se sestanejo na podlagi volitev. Njih delokrog obsega: višina mezd, delavni čas, poraba materiala, izboljšanje kvalitete in vzorcev, izbira iznajdb itd. Okrožni svetovi se pečajo poleg tega z zagotavljanjem stalnega dela, s strokovnim šolstvom, s strokovno tehničnimi preiskavami itd. Nacionalni industrijski svetovi pa skrbijo za kar najožje sodelovanje med delavci in podjetniki industrije kot dela nacionalnega življenja in za izboljšanje delavnih pogojev zaposlenih oseb. Če pride do sporazuma v enem izmed imenovanih svetov, potem je sporazum obvezen za oba dela. Če do tega sporazuma ne pride, pride zadeva pred višji svet. Celemu sistemu manjka obveznost in prepoved štrajka.

Ta Whitley-predlog je našel začetkom kaj malo simpatij pri delavcih, ki so v zad-

njih letih prešli v radikalne vode. Nasprotstvo na strani podjetništva ni bilo veliko in to vsled neprestanih mezdnih gibanj in pritiska s strani vlade. Koncem februarja 1919. je bilo že 26 velikih industrij sovjetsko reorganiziranih, 24 nadaljnjih industrij se pripravlja k tej reorganizaciji.

Na prvem kongresu industrijskih svetov, ki ga je sklicala vlada, je označil Henderson prejšnjo in bodočo industrijsko ustavo nekako tako: »Delavci zamejujejo družabni red, ki smatra njihovo delavno silo samo kot blago, ki se kupuje, prodaja in ki se more uporabljati kot mehanična delna sila v procesu proizvodnje; delavci zato zahtevajo, da postanejo pravi deležniki industrije (partners in industry), ki skupno sodelujejo pri odločitvi o delavnih pogojih in o vodstvu obrata. Delavci, vedno bolj si svesti svoje suverene sile, se ne bodo odtegnili nobeni odgovornosti, ali oni se tudi ne bodo odrekli nobenim pravicam in svoboščinam.«

Ta prvi industrijski parlament je štel 500 zastopnikov delavstva in 300 zastopnikov podjetništva ter delavske ministre. Konferenca je izvolila paritetni odbor iz 30 zastopnikov delavcev in 30 zastopnikov podjetnikov pod vodstvom sodnika, ki je predložil meseca aprila detajlirano poročilo o prehodni dobi iz vojne v mir drugemu zborovanju parlamenta. Ta zbor razmotriva predloge o maksimalnem delavnem času, o minimalnih mezdah, o korakih proti nezaposlenosti itd.

Slabo organizirana industrija stoji še izven sistema teh industrijskih svetov. Za to so v veljavi obrtni sveti (Trade Boards) iz leta 1909, ki jih imenuje vlada za ureditev delavnih pogojev. Njih sklepi o minimalnih mezdah imajo zakonito moč. Vsled delovanja teh obrtnih svetov dela danes 4 milijone t. j. 1/4 vsega industrijskega delavstva pod zakonitim minimalnimi mezdami.

Najbolje organizirano delavstvo, znana tripelalijansa železničarjev, rudarjev in transportnih delavcev se danes še odteguje sistemu industrijskih svetov. Te organizacije, katerih moč sega danes vedno bolj na politično polje, se pečajo z veliko akcijo podžavljenja prometnih cest in rudnikov.

Sindikalna akcija angleškega delavstva se ne omejuje več na strogo strokovne zadeve, marveč pričenja segati na čisto politično polje. Tako je sklenila tripelalijansa aprila meseca 1919. s pretnjo štrajka, da je odpraviti blokado in izpustiti vse osebe, ki so v zaporih zaradi antimilitarističnih deliktov.

M. L.

KOMUNALNA POLITIKA.

Projekt »Velike Prage«. V aprilu l. l. je razstavil v Pragi arhitekt Maks Urban ogromno delo, načrt idealne bodoče Velike Prage na 75ih risbah, katere je izdelal kot vojak v prostem času v letih 1915—18. Načrti so grandiozni in segajo daleč v bodočnost. Razstavil ni samo navadnih načrtov, temveč tudi umetniško navdahnjene perspektivne poglede na zamišljene komplekse palač, trgov, ulic, parkov in prometnih naprav. Za človeka, ki živi samo za sedanjost in ni navajen računati z bolj oddaljeno bodočnostjo, so njegovi genijalni, z vso rafiniranostjo umetniške harmonije izvršeni načrti nekaka arhitektonska bajka, ali pa neizvedljiva utopija. Svoje delo je opremil tudi z razlago, v kateri se spušča duh njegovih tehničnih idej z drznimi poletji daleč v bodočnost. Ker bi se dalo marsikaj aplicirati tudi na našo bodočo »Veliko Ljubljano«, naj sledi najvažnejši podatki o njegovem požrtvovalnem delu.

Načrte je izdelal, kakor pravi sam, v svrhu enotne izzidave Velike Prage v velikopoteznem slogu v interesu celote, prometa, higijene, ekonomije in lepote. Ker so bili izdelani ravno v dobi svetovne vojne, so poglavalne v njegovem delu vse ideje miru in dela. Vojna mu je pokazala, kaj zmora ljudska energija, ako razpolaga neomejeno z denarnimi in gmotnimi sredstvi. S tem je odstranjen predsodek, da so njegovi velikopotezni načrti kot utopija neizvedljivi. Izračunal je, da bi stala realizacija njegovega projekta približno toliko, kot je stalo 10 dni svetovne vojne, ki je trajala 1000 dni. Torej samo eno stotino vseh stroškov, in toliko je plačala približno Češka.

Stavba mesta je v stalnem gibanju, mesto ni nikdar gotovo, ono živi, raste, ovenelo listje odpada, na njegovem mestu raste novo. Ker je torej zidava mesta v stalnem gibanju, ne sme biti načrt rešen samo za sedanjost, temveč tudi za bodočnost. Zato je napravil na-

črte tudi za take zgradbe, ki bodo prišle še le v bodočnosti v pošteve.

V dosego enotne in harmonične izzidave podira in ruši v svojih načrtih vse, kar mu je na poti, tudi če so poslopja skoraj še nova. Starinske in zgodovinsko važne dele mesta pušča skoraj nedotaknjene. Pri projektiranju bulvarjev in ulic se drži, kljub temu, da je teren Velike Prage valovit, večinoma ravnih paralelnih ali pa radialnih, z določenih središč izhajajočih črt v zvezi z zakonitimi krivimi črtami kot je krog. (Tem bolj velja to za Ljubljano, ki leži na idealno ravnem terenu. Za neutemeljene krive in poljubno zveržene ulice se ogreva danes le še kak nepraktičen, konservativen človek, ki tiči s svojimi mislimi in nazori še v srednjem veku. V tem pogledu se je v Ljubljani že mnogo grešilo. Po potresu je bila prav lepa prilika, dati izzidavi naše krasne Ljubljanec moderno, enotno velikopotezno smer. Ta prilika se je zamudila. Manjkalo je moč, inicijative in volje. Danes je že marsikaj zavoženo).

Mesto deli Urban na »city«, kjer naj bodo uradi, pisarne in trgovine, na diplomatsko, kozmopolitično, na vrtno mesto, na aprovizacijsko in delavsko mesto. V takozvanem mirovnem mestu projektira veliki okrožni bulvar z mirovno palačo, geografski in etnografski muzej, posamezna poslaništva in konzulate. Na trgu »Edinosti« stoji briljantna stavba parlamenta po načrtu arhitekta Engla. V kozmopolitičnem delu je v sredini pristanišče za zračna prometna sredstva. Okolo pa se razprostira mesto hotelov, kopalšč in tujcev. V delavskem mestu rešuje na najrazličnejše načine s higijeničnega, ekonomičnega in estetičnega stališča stanovanjsko vprašanje. Zanimiva je centralizacija aprovizacije, »trebuh Prage«, z duhovito razvrščenimi skladišči, z lastnim železniškim dovozom, s silovito praktičnim razdeljevanjem in odpravljanjem blaga ter živeža.

Izmed cele vrste drugih zanimivih podrobnosti bi bilo omeniti še njegove projekte za visokošolske zavode. Tu je zanimivo to, da ne deli visoke šole na takozvano univerzo ter tehniko, temveč na samostojne specialne akademije, kakor pravniško, naravoslovno, zdravniško, arhitektonsko, zemljedelsko in dr. Za splošno izobrazbo najširših plasti naroda pa je projektiral ljudsko univerzo, vseučilišče v pravem pomenu besede. (Dosedanji naziv »vseučilišče« ali pa »univerza« pri nas

že davno ne odgovarja resnici, ker se na teh zavodih ne uči vsega. Tehnike prekašajo danes glede števila oddelkov in obširnosti učnih snovi že daleč vsa takozvana »vseučilišča«. Ta naziv bi bil le tedaj na mestu, če bi bile vse visoke šole brez razlike centralizirane pod enotno upravo, če tudi bi bili posamezni oddelki oziroma fakultete na različnih mestih. Neutemeljeno in neumestno pa je tudi, da se sklopijo vsi tehnični oddelki skupaj, ki odgovarjajo vsak zase fakultetam na »univerzi« kot tehnična fakulteta vseučilišču. V tem oziru se je treba odločiti za vseučilišče v pravem pomenu besede ali pa za strokovne akademije).

Najzanimivejši pa so njegovi načrti glede idealne rešitve železniškega prometnega problema v okvirju velike Prage. Z železnicami, ki naj se stekajo v Pragi, ni štedil. Projektiral jih je deset s polurnimi intervali na enem tiru, t. j. do 400 vlakov dnevno. Promet je zamišljen vsaj skozi Prago z električnim pogonom. Osební vlaki, ki prihajajo od daleč, so centralizirani; lokalni osebni vlaki so deloma centralizirani, deloma decentralizirani, tovorni vlaki so pa sploh decentralizirani, da ne bi trpelo nakladanje, izkladanje, dovažanje in odvažanje blaga, kar bi se gotovo dogajalo, če bi bil tudi tovorni promet centraliziran. Vseh 10 dvotirnih prog vodi na centralni kolodvor v sredini mesta; ta obstoji iz dveh na zunaj popolnoma samostojnih kolodvorov, drug nasproti drugemu na trgu »Evropa«.

Eden služi za prihod, drugi za odhod, pod trgov sta v medsebojni zvezi. Ta trg ima ogromne dimenzije. Preračunan je za dnevni promet 300.000 pešcev in 10.000 voz. S trga vodi 8 radialnih cest na vse strani. Vse proge, ki vodijo v Prago in iz Prage, so razdeljene na dve veliki skupini. Vsaka skupina ima na periferiji mesta skupen ranžirni kolodvor. Vse proge imajo na periferiji mesta predmestne, lokalne postaje in tovarne kolodvore, ki so zvezani med seboj z okrožno železnico. Skozi mesto vozijo torej le osebni vlaki. Tovorni promet se vrši le do okrožne železnice in na njej. Skozi mesto so izpeljane proge večinoma pod zemljo, skozi predore in zaseke, da ne ovirajo razvoja mesta.

Tako je podal Urban metropoli češkoslovaške republike enoten, praktičen, estetičen, v najmanjših detajlih izdelan regulacijski načrt, preračunan v velikopoteznem slogu za več kot 100 let naprej. K temu velikanskemu

delu ga je vzpodbujala njegova velika ljubezen do rodnega mesta. Naj sledi nekoliko njegovih besed: »Ljubim staro Prago zaradi njene zašle lepote in slavne minulosti, ljubim Prago sedanosti zaradi njenega naslova kot metropole češkega naroda in ljubim Prago bodočnosti zaradi velikih nalog, ki jo čakajo ...

Akoravno vem, da za tako veliko nalogo ne zadostuje samo en duh, akoravno vem, da ostane ta projekt idealen načrt, vendar ta misel, ona mala zvezda upanja, da bo morebiti ena ali nekoliko harmonij s te velike partiture uporabljena v melodiji Velike Prage, da bodo ideje tega načrta, domišljene od popolnejših duhov, prispevale k lepoti nove Prage, ta misel me sedaj tolaži, da nisem živel zastoj in da sem stal, čeprav anonimno, eden med mnogimi, vendar le v vrsti graditeljev krasne Prage.«

Kot marsikateremu, ki je bil udarjen pred vojno s politično slepoto konservativnosti, tako so se tudi Urbanu odprle oči. Spoznal je, kaj zmore na polju tehnike smoteno in enotno urejevana organizacija dela in delavcev v rokah vsemogočne, nikomur odgovorne javne korporacije kot je država, pri ustvarjanju velikih tehničnih del, ki pa so med vojno služila v rokah, na nizki stopnji kulture stoječih nacionalistov in imperijalistov vseh narodov le v svrhu medsebojnega uničevanja. Izprevidel je, da na egoizmu in profitarstvu sloneča, sedanja, že umirajoča zasebnokapitalistična, liberalističnodemokratska družba njima zmisla za velika, pozitivna, ustvarjajoča tehnična dela, kakor hitro ne obetajo vladajočim zasebnim kapitalistom zanesljiv in hiter profit. Kajti delati za bodočnost ne prinaša dobiček sedanosti. Tako je stopil tudi Urban v vrste socialistov, ki delajo za lepšo bodočnost.

Kot predpogoj, da bi se realizirali vsaj deloma njegovi načrti, smatra za nujno potrebno, da se zemlja komunalizira, da postane last občine, kajti zasebna zemljiška lastninska pravica povzroča stavbno anarhijo in stanovanjsko mizerijo ter ovira razvoj vsakega mesta. Zato njegovi epohalni načrti in podobni v bodočnost segajoči velikopotezni tehnični projekti raznih »idealistov« in »utopistov« ne bodo prišli do realizacije prej,

dokler ne premagajo sedanje gospodarske anarhije komunistične ideje. **H. Pajer.**

Problem centralnega kolodvora in železniškega omrežja v okviru bodoče Ljubljane. Ker je postalo to vprašanje za Ljubljano zelo aktualno, je napravil pisec gorenjega referata osnutek, kako bi se dala tozadevna Urbanova ideja aplicirati na ljubljanske razmere. Povsod, kjer se rešuje problem centralnega kolodvora, je najti tendenco, postaviti centralni kolodvor kolikor mogoče v sredo mesta. Le pri nas so se pojavili nasveti, da se naj zgradi nov centralni kolodvor nekje na Posavju, ker ovira sedanjí kolodvor razvoj mesta. Dotičniki, ki se ogrevajo za ta način rešitve, pač ne računajo z bodočnostjo. Ne pomislijo, da se bo Ljubljana vsled neugodnih terenskih razmer na jugu širila v prvi vrsti proti severu in severozahodu in da bi stal nekoč novi kolodvor zopet ob novi periferiji narastlega mesta ter vnovič oviral daljši razvoj. S tega stališča bi bilo bolje, da ostane kolodvor približno na sedanjem mestu, t. j., da se sezida v osi Resljeve ceste nov, moderen, centralni kolodvor.

Urban projektira za Veliko Prago centralni kolodvor, ki naj bi bil le 1 km oddaljen od sedanjega centra Prage, kar odgovarja razdalji med ljubljanskim gradom in južnim kolodvorom. Ves problem bi se dal rešiti z ozirom na bodočo Veliko Ljubljano in na nenavadno ugodne in enostavne terenske razmere na primer na sledeči idealni način:

Začnimo z okrožno železnico. Ta bi naj imela iz estetičnih vzrokov obliko elipse. Proti jugu podaljšana Dunajska cesta tvori malo, 4 km dolgo os. Velika, 7 km dolga os bi križala tam, kjer se stika Gosposvetska (bivša Marije Terezije) cesta z Dunajsko cesto. Okrožna dvotirna železnica, okroglo 18 km dolga, bi šla od severnega roba Glinc proti severozahodu v polkrogu vzporedno z Večno Potjo, bi zavila med Kosezami in Dravljami na savsko polje, kjer bi križala Dunajsko cesto pred municijskimi skladišči, šla dalje mimo (zelo nesrečno postavljenega) pokopališča, bi križala južno železnico pri vojaškem vežbališču, šla dalje čez Moste mimo Štepanje vasi skozi predor pod Golovcem, mimo Rakovnika in južno od trnovskega predmestja proti Glincam. Proga gorenjske in dolenjske železnice bi šla le do okrožne železnice, proga južne železnice pa

bi se speljala skozi celo mesto pod nivojem. Dvotirna proga gorenjske železnice bi zavila pri Dravljah na okrožno železnico ter zapustila to zopet nad Glincami, da se pridruži južni železnici, tekoč vzporedno z njo do centralnega kolodvora. Tu bi se nadaljevali isti tiri v dvotirno progo dolenjske železnice, ki bi šla istotako skozi mesto vzporedno z južno železnico, bi se vzpela potem na okrožno železnico in po njej skozi predor pod Golovcem ter zavila pri Rakovniku na sedanjo progo dolenjske železnice. Tako bi obstojali dve popolnoma samostojni progi, ki bi tekli skozi mesto vzporedno: južna železnica ter državna proga Jesenice—Karlovec. S severno in z južno vejo okrožne železnice in s primernimi zveznimi tiri bi se dale doseči vse možne in potrebne kombinacije. Za ranžiranje vlakov bi služil državni železnici ranžirni kolodvor v Dravljah, ki še obstoji, za južno železnico pa na vojaškem vežbališču, kamor naj bi se prestavil oni, ki je sedaj v Zalogu oziroma na južnem kolodvoru. Po 4-tirni progi skozi mesto bi vozili le osebni in poštni vlaki. Tovorni in mešani vlaki pa bi vozili samo do okrožne železnice in po njej. Kamniška, kakor tudi vse bodoče nove železnice bi se navezale na 4 že obstoječe glavne proge izven okrožne proge in pred ranžirnimi kolodvori. Da bi bil centralni kolodvor bližje sredini bodoče Ljubljane, bi ga kazalo zgraditi nad poglobljeno progo južne železnice med Gosposvetsko cesto in glavno prometno, oziroma na prostoru bivšega dirkališča z ločenimi poslopji za odhod in prihod v obliki popolnoma kritih kolodvorov. Tu bi kolodvor najmanj oviral razvoj mesta. Tam, kjer bi se dotikale zunanje proge okrožne železnice ali pa jo križale, bi se postavili predmestni kolodvori za lokalni in tovorni promet. Ker imamo 4 proge, ki vodijo v Ljubljano, bi imeli 4 take manjše kolodvore. Okrožna železnica bi služila lahko, posebno kadar se bo železniško omrežje elektriziralo, za lokalni promet; v ta namen bi se postavilo na primernih mestih postajališča.

Ta, v najkrajših potezah očitani projekt, se da realizirati tudi v etapah. Po tem načrtu bi odpadle v okvirju okrožne železnice, razen 4-tirne, poglobljene črte južne železnice, vse dosedanje železniške naprave in tiri, ki ovirajo razvoj naše krasne Ljubljane v moderno mesto.

H. Pajer.

LITERATURA.

Leonid Andrejev: *Gaudeamus*. Poslovenil dr. Joža Glonar. »Gaudeamus« spada v ono skupino dramskih del L. Andrejeva, v katerih se je pisatelj po letu 1908. po dolgem iskanju vrnil v svoji drami k realitiki. Obenem pa tvori nekako nadaljevanje igrokaza »Dnevi našega življenja«, ki smo ga pravkar prvič videli na našem odru. »Gaudeamus« je tragi-komedija človeka, ki ni našel »na svojo polico«. Zaslepljen od žeje po življenju živi starec med mladino, mori njo in sebe in izpregleda, ko ga vzdrami bolečina nesrečne ljubezni. Poleg tega motiva se razvija v okvirju lepega, prirčnega študentskega življenja še dvoje ljubezni. Ona med Onufrijem in Lilo je v zadnjem dejanju preveč naglašena, tako da moti enotnost. Komedia je pisana v zelo toplem tonu in jezik v nji je tako naraven, tako živ, da prevajalec nikakor ni imel lahkega dela. In dr. Glonar svoji nalogi nikakor ni bil kos.

Pred vsem mu manjka poznanje živega ruskega jezika. Tudi njegov besedni zaklad ni zadosten in ne dosti precizen, pomeni ruskih besed mu kolebajo kakor igla na voltmetru. Največjo težavo mu povzročajo besedice, ki so prav za prav stavkom krmila, in pa oni pristno ruski okrnjeni stavki. Njegov prevod je mestoma svoboden do skrajnosti, mestoma pa zopet neverjetno natančen, tako da stavi n. pr. na str. 72, 3. vrsta od 29. pomišljaj mesto poudarjenega »sem«, samo zato, ker stoji pomišljaj (ki v ruščini često nadomestuje pomožni glagol »biti«) na istem mestu tudi v ruščini. Mesto postane nerazumljivo in s tem se izgubi v prevodu važen moment v karakteristiki »starega študenta« — »ono večno njegovo zatrevanje svoje notranje mladosti, s katerim hoče prevpiti resnico svojih sivih las in svojih tresočih se kolen. Pa to je še malenkost. O pravi in potrebni točnosti ni niti govora in nekatera mesta so naravnost površna.

Površnost vidim v tem, da je dr. Glonar prevajal nekatere ruske izraze s praznimi besedami, ki pomenijo v slovenščini čisto nekaj drugega ali pa sploh nič, dasi bi jim lahko našel pravi pomen v slovarjih. Tako na str. 5, 2. vrsta teksta — »Blohin laže«, namesto »Blohin (fuša) poje napačno«. Pri tem opozarjam, da so moji popravki samo fiksiranje pomena ruskega teksta, ne

pa mogoče že dovršena prestava. Na str. 25, 1. vrsta, pravi prevod: »Dobro srečo. Lila! Ruski stavek pa pomeni: »Boste že še utegnili (povedati), Lila! Dr. Glonar mesta enostavno ni razumel, pa si je pomagala z »dobro srečo«. Na strani 27, 18. vrsta, stoji: »... včasih pa lahko vidite...« mesto: »nekoč pa boste lahko videli...«, kajti »uvidite« je vendar futurum! sicer pa pove nekaj že logika sama. Na str. 28, 4. vrsta od spodaj, mi stavek: »To je torej pesem!« v oni zvezi ne pove ničesar; drugačen je seveda pravi pomen: To ti je pesem! Na str. 32, vrsta 6. od zg. prestavi dr. Glonar ruski »požaluj« s popolnoma brezmislenim »ne zamerite« namesto z »menda«. Boljše bi bilo, da bi besedo sploh izpustil. Na str. 37, 10. vrsta od spodaj, sloveni dr. Glonar: »Te stvari ste se resno polotili«, mesto da bi dejal: »Resne stvari ste se lotili«. Na strani 45, 6. vrsta, je ruski »Spal ničevó« preveden 2: »Nič nisem spal« v resnici pa pomeni: »Spal sem dobro!« Str. 56, 12. vrsta, stoji izraz »bela vročica«, ki v slovenščini ne pomeni ničesar, temveč je samo dobesečna prestava ruskega izraza, ki pomeni: »delirium tremens«. Na str. 70. vidim v 6. vrsti: »... tu so še tvoje kumare«, mesto: »tu so še tvoji ogorčki (čiki)«, menda zato, ker sta si ruski besedi: »ogurci« in »okurki« podobni. Na str. 85, 9. vrsta od sp. se čudi dr. Glonar rakom: »In kako pamet imajo raki! Komaj si ga spustil, pa že leze po vseh sobah.« Sluga Kapiton misli čisto drugače: »Kakšno pamet pa naj ima rak? Spusti ga, pa ti bo vse sobe oblezel.« Na str. 87. berem v 12. vrsti od sp.: »... seveda, dokler se omejujem samo na ta moj dnevnik, ampak najprej sem zamislil nekaj resnejšega.« Ta stavek je brez smisla, ruski pove vse nekaj drugega, — pa tudi slovenščina v njem je slaba. Pravilno bi se glasil: »... Seveda se za sedaj omejujem še samo na ta svoj dnevnik, ampak za naprej sem zamislil marsikaj resnejšega.« Iz popolnoma jasnega stavka je napravil dr. Glonar čuden kaos. Na str. 89, 3. vrsta od zg., ne bi smelo biti: »Zdravo dečki«, ker ruski »zdórovo« ne pomeni »zdravo!« Dr. Glonar je zamenjal to besedo s »zdoróvo« — torej: »Dobro jo režete«. — Str. 98, vrsta 13, ni »dve leti«, temveč

»dvajset let«. Brezbarvno je mesto na str. 101. v 6. vrsti od zg.: »... meni so se smejali, še dekleta sama, on pa je plakal. Treba je v slovenščini izraziti o onih deklétih isto, kar pove ruski stavek, da so namreč — prostitutke! Na str. 102., vrsta 12., — ne: »Ampak skrbi me ta neznačajnost...«, temveč: »Ampak razburja me ta neznačajnost...« Na strani 122. manjka v 12. vrsti za »... diržer!« cel stavek, menda zato, ker je nekam preveč zagoneten. — Ruski pregovor, ki v dani situaciji pomeni približno: »Sedaj je pa moj čas prišel«, sloveni dr. Glonar na str. 126., v 7. vrsti od sp., z lakoničnim — »Larifari«, ker meni, da se nanaša na Cnufrijeve besede. V resnici je stvar sledeča: Kostik ves čas šteje denar in je šele sedaj gotov s svojim poslom. Tedaj reče »starcu« par besed in odhaja še le sedaj na ples. In na to se nanaša oni ruski pregovor, ki ima smisel: »Sedaj je prišel pa moj čas«, ne pa »Larifari«. Na str. 127. vpraša po prevodu Lila v 2. vrsti od sp.: »No, koliko vas je?« Iz originala je razvidno, da vpraša: »Koliko je nabrano (denarja)?« Na str. 131. stoji v 12. vrsti: »In ti štari ali si kaj vesel?« mesto: »Ampak ti, stari kaj si res žalosten?« Na str. 133., 6. vrsta, pravi Anufrij: »Nisi sam kriv, da tvoje besede niso pametne...«, v originalu pa stoji: »Na tujo polico si zašel, zato pa je zdaj vse to tako neumno«. Brez zmisla je stavek v 5. vrsti od zg. na strani 134.: »Tukaj imaš denar, pa ne budali — v tem žepu so še neprešteti.« zlasti v zvezi s sledečo režijsko opazko: »Išče in vlači denar iz žepov.« Namesto »pa ne budali« stoji v ruščini jasno in dostojno: »pa ga ne zamešaj«. Ruska režijska opazka pa pravi: Muvtika denar po žepih«. Na strani 135. prestavi dr. Glonar v 9. vrsti rusko besedo »jedinica« z »enojka«, odgovarja ji pa samo — »trojka«! Ruski redi se vrste v obratnem smislu. Na str. 139., vrsta 10. od sp., ne sme biti: »ali sem lepa?« — temveč »ali sem rdeča?« Končno se zmoti dr. Glonar še na zadnji strani v režijski opazki in piše: »pade vznak«, dasi veli Andrejev: »pade z obrazom naprej.«

Našel sem nekaj takih napak, ki jih je v knjigi polno. V prevodu je pa tudi lepo število takih, ki naravnost motijo logični po-

tek pogovora in ki se upirajo vsakemu razumevanju. Tako n. pr. na str. 9, vrsta 8., — Dina odgovori na vprašanje: »Ali nas starši ne bodo pognali?« z besedami: »Ne, ampak kaj hočete?« Odgovor je brez vsakega smisla. V originalu je odgovor, ki se približuje našemu izrazu: Kaj vam ne pride na misel! Sedaj je klicaj mogoč; dr. Glonar ga je v svoji zadregi spremenil v vprašaj. Iz 10. strani vidim, da dr. Glonar ni vedel, da pomenita rusko: »slišal« in »slihal« isto. Zato se pojavi v prevodu mahinacija, ki izbrise enostavnost šale in ji da zelo banalno verzijo. V 9. vrsti pravi Blohin: »Gotovo ni poslušal« mesto: »Gotovo ni slišal.« Prav tako Kostik: »Kako bi čul, če ni poslušal«, mesto da pravi: »Kje bi neki slišal, seveda ni slišal.« Na str. 15. pravi v 1. vrsti Onučina Stameskinu: »... vsi ne morejo živeti, kakor vi. Tako življenje zahteva strašne vztrajnosti, skoro heroizma.« Nato Stameskin: »... Ali že spet o heroizmu, Onučina?« In sedaj Onučina: »... Zmotila sem se, pa nisem nikak heroj...« O nji vendar ni bilo govora! Stameskinu je neprijetno, da nazivajo njegov način življenja heroizem. Mesto bi se moralo glasiti: »... no pa niste heroj...« Vse zopet zaradi tega, ker ruščina ne stavi pomožnega glagola. — Nadalje govori Onučina o načinu Stameskinovega življenja: »... Panšin mi je pripovedoval, da jeste kruh z ribjim oljem — (in naenkrat!) kaj je to takega?« Omočina je zaverovana vanj kakor Turki v Mohameda in je razburjena vsled njegovega stradanja; dr. Glonar pa je prevedel njene besede, kot da hoče reči: »Pa vaše stradanje ni prav nič hudega.« V originalu je približno: »... z ribjim oljem — kam pa vas to pripeljal!« Vzrok krive prestave pa tiči v tem, da je dr. Glonar ono stalno rusko obliko prestavil od besede do besede, ker mu ni znana kot celota. Nerazumljivo je mesto na 41. str. v 10. vrsti od sp., kjer pravi Petrovski: »Kaj je njemu, oni se je držil! Kóga? Uniforme? Univerze? Dotična ruska fraza pa pomeni, da je stari študent še čisto pri močeh. Na str. 45. stoji v 10. vrsti: »Predvčerajšnjim Onufrij in Blohin: po noči čujem večkrat, kako kdo trka na vrata...« Človek bi mislil, da starca straši ali kaj. V originalu se glasi: »Predvčerajšnjim sta prenočevala (pri meni) Onufrij in Blohin, že ponoči je bilo,

pa naenkrat slišim, da nekdo trka...» Zanimivo je mesto v 7. vrsti od sp. na strani 54. Prej omenja stari študent, da je Onufrij glasoval z njim, dasi ni (Onufrij) govoril na skupščini. Boji se pa, da so mu tovariši zamerili, ker je on (stari študent) edini nastopil proti predlogu. In na to njegovo bojazen odgovarja Onufrij v prevodu: »Saj sem tudi nastopil — a kaj dalje?« v originalu pa: »No in kaj zato, če si nastopil?« Za človeka, ki lahko v ruščini občuti in misli, je mesto čisto jasno. In prevajalec bi moral občuti tuj jezik, kakor svojega.

Navedel bom še dve mesti, ki sta dokaj zanimivi. Na str. 66. govori stari študent s Stameskinom o svojem govoru. Stameskin ga pohvali, češ, da je najbrže že mnogokrat govoril. Na to (v 6. vrsti od spodaj) stari študent (po dr. Glonarju): »Mislite si, nikdar — to je lahko se reče moj prvi nastop... Povej ali res, ali res, Stameskin?« — Stameskin: »Res ne neumnó...«; to pa, kar berem v originalu bi bilo v slovenščini nekako takole: »Mislite si, nikdar — to je, lahko rečem, moj prvi nastop...« »Kaj pa stvarno, Stameskin?« — Stameskin: »Tudi stvarno ni bilo slabo...« Na str. 67. stoji v prevodu v 8. vrsti od sp. Stameskinov stavek: »Nekdaj sem takoj razložil, ampak to je vseeno, sedaj tega ni treba«. Tako smešnega govorenja Stameskin ni zmožen; pač pa pravi: »Sedaj nimam časa, da bi vam pojasneval, pa saj je tudi vseeno, sedaj tega ni treba«.

Ta mesta, ki sem jih navedel in pa še ona neštevilna, ki jih nisem navedel, zadostno pričajo o kakovosti prevoda in pa o površnosti, da ne rečem ostreje, ki je spremljala prevajalca pri delu. Niti robati podobnosti ne zadostuje prevod, oni skoro neopazni andrejevski odenki dialoga pa so sploh popolnoma zabrisani. Omenim naj še, da je dr. Glonar skušal podati preprosti ton, ki preveva razgovor originala; da se mu je pa to tudi posrečilo, ne bi dejal. Preproste so pri njem samo besede, ki so včasih celo preveč preproste, (glej str. 136. v 7. vrsti od zg. Dina: »Peter Kuzmič! Kje se klatite?« v originalu: »Pjot Kuzmič! A tukaj ste torej?«) govor pa je literaren. Prevajalec mora prav dobro obvladati dva jezika, pri dr. Glonarju je pa še slovenščina neboljena

in mrtvoudna. In to ne samo, ker se guglje med preprostostjo, literarnostjo in štajerskim dijalektom. Dr. Glonar je zagrešil veliko literarno netaktnost nad delom Andrejeva, še večji greh pa je v njegovem vzgledu kot vzgojnem dejstvu v naši prevodni literaturi, kajti dr. Glonar spada vendar med najresnejše naše slovstvene delavce.

Vidmar Josip.

Seznamek mladinskih spisov in še kaj. O takem seznamku ne morem poročati, ker še ni izšel, dasi se je oglasil klic po njem že večkrat in dasi njegova potreba danes ni manj nujna, kakor je bila pred svetovno vojno in pred našim osvobojenjem. Nasprotno bi dejal, da je celo nujnejša, kakor je nujnejša sistematična izdaja mladinskih spisov.

»Mladinskih« — da se prav razumemo. Kdor misli pod zaznamovanjem »mladinsko slovstvo« le na ono, ki so je napisali takozvani »mladinski pisatelji«, ne pozna mladinskega slovstva. Vedeti namreč moramo, da mladina ne potrebuje kekega svojega posebnega slovstva in da je za njo dobro le ono, kar je za odraslega čitatelja najboljše. Tiste poučne povesti, napisane »za mladino«, in na debelo in na drobno pretaknjene z moralo, sploh niso spisi za mladino; vse to je le neko posilo-slovstvo, za katero noben slovstvenik ne ve, kaj bi z njim. »Za mladino« posebe pisati, je potrata časa in sil. Fr. Levstik in Župančič sta bogme naša velika človeka, a če sta posebe pisala izrecno za mladino, sta pisala tako, da ima slovstveni gourmand nad temi spisi svoje posebno veselje. Pri takozvani »mladinski literaturi« niti ne mislim na te umetnine in pri sestavi seznamka mladinskih spisov bi jih uvrstil le kot bisere na prvo mesto. Obče pa mislim pri mladinskih spisih na naše najboljše slovstvenike sploh; da izvzamem iz njihovega števila takoj dva: Jurčiča, ki je pisal svoje romane in novele predvsem za odrasle, in Erjavca, ki je izdal svoje poljudne prirodoepisne spise za narod.

Če omenjam ta dva, je to zato, ker z njuno navedbo obenem označim snov mladinskega slovstva v prozi: umetniške povesti in poljudno znanstvo. Res izobraževalno je namreč le ono čtivo, ki ima svojo umetniško ali znanstveno ceno.

Prvega kot drugega imamo v našem »mladinskem slovstvu« premalo ali celo nič.

Oziroma, če hočete, zlasti umetnih — ne umetniških! povesti preveč. Tako malo vemo, pri čem da smo, da mirno lahko naštejemo vse te stopnje. Manjka nam pregled, manjka nam sistematična ureditev, ker nismo nikdar imeli sistematične gojitve mladinske knjige. Uravnavala je ni za to poklicana javnost, uravnaval je ni kriterij. In mislim, da bi one nagrade, ki so se kdaj slučajno razpisale za »najboljši mladinski spis«, razpisane za ureditev mladinskega slovstva, več zalegle. Tako pa danes niti ne vemo, kaj v tem »slovstvu« pravzaprav imamo. In preden se spravimo na potrebno delo, da začnemo sistematično gojiti slovstvo za našo mladino in za našo deco, je treba, da pregledamo vse to, kar je bilo pisano in izdano »za mladino«, da rešujemo in rešujemo, dokler nam ne ostane na vrhu res samo zrnje.

To reševanje nam da seznamek naših mladinskih spisov.

Temu prvemu sledi drugo nujno opravilo. V mislih imam zlasti sistematično mladinsko izdajo naših klasikov. Ta ne bodi iz bogvekakih nagibov »posebe prirojen«, marveč taka, da poda mladini res izbor, t. j. najboljše iz celote. Dozdaj tega nismo imeli in kar je izšlo, je izšlo takorekoč slučajno. Dobili smo V. Vodnika, izšlo je nekaj Erjavca, Levstikov Krpan je prišel v praznični obliki; a vse to je bilo tako, kakor da smo segli v bogastvo in kar je obviselo, je dospelo na dan. V takile zadevi pa mislimo, da bi ne smel odločati slučaj, temveč bi bilo potrebno sistematično delo. Tudi ni, da bi začel tak delo posameznik; loti naj se ga marveč katera naših kulturnih institucij. Slov. Matica, Mohorjeva družba, Socijalna matica ali katerakoli, samo loti naj se ga! Najboljši poznavalci našega slovstva, kritiki s širokim obzorjem, umetniki, neozkosrčni psihologi in pedagogi so poklicani v to, da pod okriljem te ali one naše kulturne družbe osnujejo odsek, ki prevzame te naloge. Vsi navedeni so poklicani zato, ker je treba čtivo za mladino presojati z estetskega in pedagoškega stališča. Odsek za mladinsko slovstvo pa bi moral biti stalen; saj njegove naloge ne bodo izčrpane, dokler bo kaj naše mladine, ki bo rabila čtiva.

Tako spravljani s temi vrsticami vnovič v javnost predlog za ustanovitev omenje-

nega odseka. Upam, da poslednjikrat; zakaj, če nihče drugi, kličejo po njem naše šolske knjižnice.

Pav. Fleré.

RAZNO.

Dr. K. Ozvald, Smernice novega življenja. V Ljubljani, 1918, str. 187. V založbi Matice Slovenske je izšla ta publikacija, ki je bila pisana v ječi in sponah. Namen ji je, da vzbudi želje in očrta cilje za novo, lepše in boljše življenje nego je bilo dosedanje, ki je bilo deloma vzrok in deloma posledica strahovite svetovne vojne. Treba nam je mobilizacije duš, kakor pravi pisatelj simbolično, ki se naj javlja v troedini celoti: Pridnih rok, bistrih glav in usmiljenih src!

Profesor dr. Ozvald je pedagog, ki skuša v svojih »Smernicah« vzgojiti in poučevati narod v dosego omenjene trojice: pridnosti, bistrosti in usmiljenosti. Dotika se raznih vprašanj, ki so v zvezi z vzgojo — vse, da pokaže narodu in posamezniku nov ideal življenja. Kot temeljna misel stopa v ospredje boj proti pretiranemu intelektualizmu, proti atomiziranju in mehaniziranju življenja.

Ozvaldovo delce je lep, a težak spis. Po bogastvu misli, po svoji resni vsebini me spominja Ušeničnikove »Knjige o življenju«, ki spada po mojem prepričanju po vsebini in obliki med klasike slovenskega znanstva. Razlika med obema spisoma pa je ne le vsebinska: eden je modroslovnega, drugi vzgojeslovnega značaja, ampak tudi oblikovna. In to je, kar tu naglašam. Ušeničnik je preprost, a Ozvaldov način, kako uporablja svojo veliko načitanost, bralca bolj moti nego bistri.

»Smernice novega življenja« so vredne ne-le, da jih enkrat prebereš, ampak tudi, da jih proučavaš in jim slediš.

Dr. L.

Anton Melik, Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev. I. del. Izdala Tiskovna Zadruga v Ljubljani, 1919, str. 228, cena 10 K.

To je pri nas prva zgodovinska knjiga te vrste, ki obravnava postanek in razvoj slovanskih državnih tvorb na ozemlju današnje Jugoslavije. Namen spisu je, da poda pregled zgodovine Srbov, Hrvatov in Slovencev, kar se mu je tudi posrečilo. Pisatelj utemeljuje potek naše zgodovine z zemljepisnimi činitelji; zato govori najprej o zemljepisni legi jugoslovanskega ozemlja, a v sklepnem poglavju povzema (rekapitulira)

rezultate zgodovinskega razvoja v celotno sliko. Kot priročni knjigi, ki se utegne mnogo uporabljati, bi jako dobro došel register lastnih imen, ako bi bil pridejan.

Pripovedovanje je gladko in jezik lep, vendar motijo nekatere nedoslednosti v pisavi kakor uplivati in vplivati, upliv in vpliv, upeljati in vpeljati (jaz bi rajši rabil uvajati in uvesti), ujel in vjel, vojska in vojna v istem pomenu (dasi je vojska prav za prav exercitus in vojna bellum). Pisal bi dalje Madjari namesto Madžari, ne bi vzpostavljaj držav, ampak bi jih rajši na novo snoval ali ustvarjal in ne bi hotel koga voliti kraljem, ampak za kralja. Pretekli pogojnik je ponekod rabljen napačno (str. 220 večkrat). Par stvarnih napak je zagrešil stavec: Sloveni so enkrat zamenjani s Slovenci (str. 28) in letnica ob ustanovitvi ljubljanske škofije je preobrnjena: 1416. namesto 1461. (str. 221). Bitka pri Nikopolju je enkrat zamenjana z bitko pri Varni (str. 197).

Knjigi želim mnogo uspeha in se nadajam, da kmalu izide drugi del, ki bi obravnaval dobo od turških napadov do ustanovitve Jugoslavije.

Dr. L.

KULTURA.

Francisco Ferrer. V večnem boju med lučjo in temoto je padel pred desetimi leti na okopih španske trdnjave Montjuich junak — Francisco Ferrer. Vse svoje življenje je posvetil moderni ljudski vzgoji. V svoji domovini, silno reakcionarni Španiji, je postal predbojevnik moderne pedagogike. Za idejo svobodne moderne šole je žrtvoval vse svoje milijone. Ob njegovi smrti je delovalo 60 njegovih šol. Ferrerjeve svobodne ideje na polju šolstva so morale trčiti ob one temne sile, ki si hočejo s pomočjo konfesijonelnih šol ohraniti moč nad ljudstvom. Španski klerus je sovražil Ferrerja iz dna duše. V svojem sovraštvu je našel vernega zaveznika v španski vladi, ki je porabila antimilitaristični upor v Barceloni, da se znebi neljubega Ferrerja, četudi ni bil niti najmanj udeležen pri tem uporu. Obsodili so ga na smrt. Dne 13. oktobra 1909 so namerili puške in izvršili zavesten in hladen justični umor.

»Merite dobro, otroci! — Nedorodni ste! — Jaz sem tudi nedolžen! — Naj živi moderna šola!« To so bile zadnje besede junaka. Potem so sprožili kroglice, ki so se mu zajedle v telo, mu izpile kri — bil je mrtev. Tako umirajo junaki idej v boju s temnimi silami.

Lemež.

